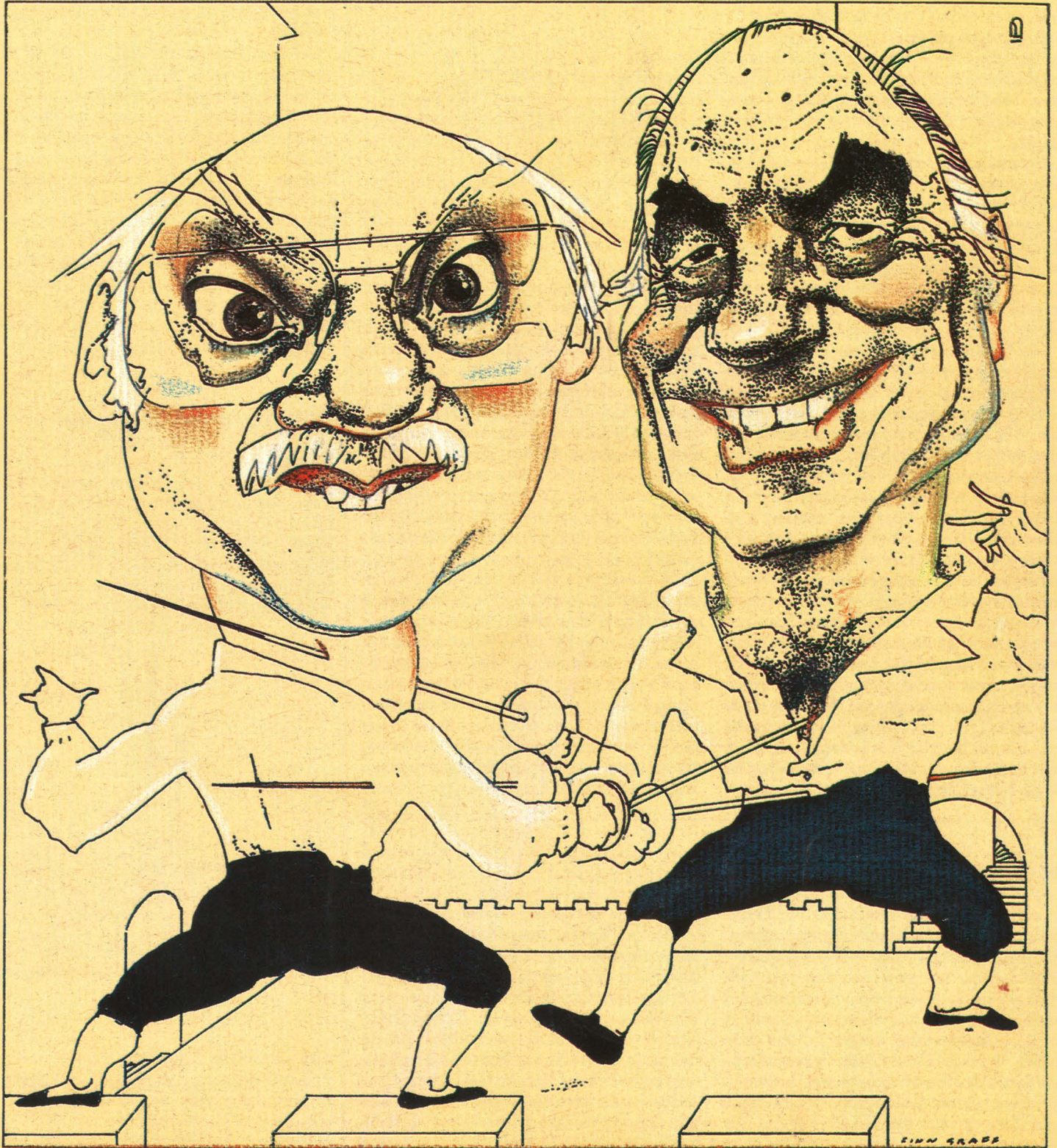

Utgitt av NAVFs utredningsinstitutt

Forskningspolitikk

2/90

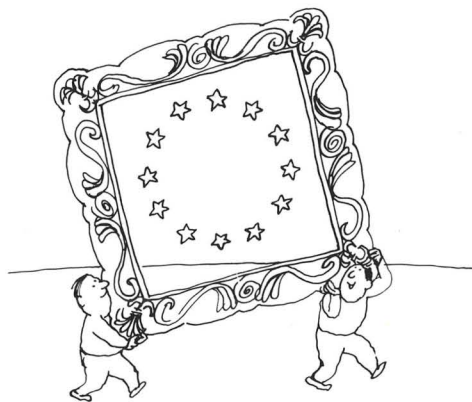
Duellen om instituttene

Norsk deltagelse i EFs rammeprogram for forskning?

EF har nylig lagt fram sitt tredje ramme-program for forskning (se *Forskningspolitikk* 1/89). Spørsmålet om norsk deltagelse i hele eller deler av EFs ramme-program for forskning er aktuelt. Det dreier seg om et sterkt industri- og teknologipreget program som er rettet mot at næringslivet i Europa skal bli mer konkurransedyktig overfor USA og Japan. Men det nye programmet gir også en viss plass for medisin og naturvitenskap.

Forskningsrådene har nylig uttalt seg om spørsmålet om norsk deltagelse. NTNf anbefaler reservasjonsløst full deltagelse, mens NAVF, NLVF og NORAS ikke gjør det. NTNfs anbefaling er betinget av at inngangsbilletten (til sammen ca. 200 mill pr. år?) «kommer i tillegg til de normale bevilgninger til FoU i Norge».

NTNF mener at rammeprogrammet har stor interesse for den teknisk-industrielle sektor, og ser programdeltagelse som en langsiktig investering som først vil gi en rimelig avkastning om 3-5 år. Det vil ta tid å etablere et nødvendig kontaktnett og å få norsk næringsliv mobilisert til internasjonalt samarbeid av denne art. I neste omgang kan dette gi økt markedsforståelse og markedsmuligheter for norske produkter og tjenester. Samarbeidet vil også gi mulighet for deltagelse i enkelte meget store prosjekter som går ut over våre nasjonale rammer og i forskning som fører fram til nye europeiske standarder mht. produkter, miljøkrav m.v. Videre kan det bidra til å vri strømmen av norske forskere mot Europa. Til slutt betoner NTNf også at en slik deltagelse forutsetter en tung kjerneaktivitet i Norge – noe rådet vil legge betingelser til rette for.

NAVF advarer mot fullt medlemskap – selektiv deltagelse på prosjekt og programnivå er den beste løsning. Dette bygger på «en vurdering av konsekvensene for de nasjonale oppgaver innen grunnforskningsrelatert virksomhet og gjelder uansett om finansieringen skal skje ved omdisponering av eksisterende FoU-ressurser, ved prioritering innenfor den forutsatte 5%-veksten eller som tilleggsbevilgning. Dekning av kontingent for full deltagelse over eksisterende FoU-budsjetter er absolutt uforsvarlig», ifølge rådet.

NAVF legger videre vekt på at Norge ikke kan delta med faglig utbytte over så brede fagspektre som programmet dekker uten at det går ut over andre internasjonale engasjementer. Rådet bemerker også at med dagens bevilgninger vil trolig andre samarbeidsmuligheter være mer interessante enn EF-programmet, og nevner som eksempler forskerutveksling på bilateral basis og utvidet deltagelse i ESFs nettverk.

Ny NOU om norsk polarforskning

For noen måneder siden ble NOU-utredningen *Norsk polarforskning* avgitt til Miljøverndepartementet. Dens opprinnelse henger sammen med den nye politiske og miljømessige oppmerksomheten rettet mot polarområdene, og myndighetenes bekymring over Norges forholdsvise labre polarforskningsaktivitet i en tid da den internasjonale tendensen er å trappe opp virksomheten. Utredningen gir klart uttrykk for den viktige rollen som polarforskning spiller i markeringen av en nasjonal polarpolitikk.

Utifra sitt mandat foretok utvalget en undersøkelse av den moderne norske polarforskningsinnsatsen innenfor feltene naturvitenskap, teknologi, medisin og

samfunnsvitenskap/humaniora. Videre er den pågående innsatsen evaluert i forhold til behovene for internasjonalt samarbeid og utføringen av et forsvarlig miljø- og forvaltningspolitikk i tråd med Norges nasjonale ansvar. Evalueringen munner ut i klare anbefalinger om at norsk polarforskning må økes kvantitativt og få et mer kontinuerlig preg. Som ledd i dette foreslås det at infrastruktur og organisatoriske forhold forbedres – nasjonen Norge (bør) heve blikket og ta initiativet til å etablere en internasjonal forskningsbase i det sentrale Polhav innen år 2000«, heter det bl.a. i utredningen.

Klinisk forskning styrkes?

For universitetssykehus bør det være et mål at 20% av tiden avsettes til forskning – og det bør avtales. Dette er et av forslagene til tiltak for å styrke den kliniske forskningen i Norge fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Rådet for medisinsk forskning i NAVF.

Av andre tiltak for å sikre mer tid til forskning foreslås at de fordypnings- og forskningsstillinger som allerede er innført (D-stillinger) blir benyttet slik de opprinnelig var tenkt og at fleksible stipendordninger og frikjøpsordninger innføres. Videre bør forskningskvalifikasjoner tillegges større vekt ved ansettelse i overordnede stillinger. Lønnsopprykk for doktorgrad bør avtales.

Planene om å innføre en obligatorisk forskningsoppgave i medisinstudiet støttes. Det bør også være et krav at ledere av sykehusavdelinger har en viss forskningserfaring, sier utvalget.

Miljøvernforskningen nedbygges?

Samtidig som den grønne bølge ruller fram over store deler av verden og f.eks. SFT her hjemme legger fram planer om 30-40 milliarder i miljøverntiltak over den neste femårsperiode, står vårt grønne neste institutt – Norsk institutt for vannforskning (NIVA) i fare for å måtte si

opp personale. Saken har nylig vært oppe i spørretimen i Stortinget. Miljøvernministeren understreket i sitt svar at instituttstyret har ansvaret for økonomi og drift etter fristillingen, og kom ikke med noen løfter. Her kan man spørre om våre miljøvernmyndigheter er tjent med en så beskjedne innflytelse over et av de viktigste miljøpolitiske virkemidler – forskning?

Forskningspolitikk

Nr. 2, 1990, 13. årgang. ISSN 0333-0273

Utgitt av NAVFs utredningsinstitutt, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd.

Adresse: Munthes gate 29, 0260 Oslo 2.
Tlf. (02) 55 67 00.

Gratis abonnement fås ved henvendelse til avdelingssekretær Unni D. Daaland ved instituttet.

Redaksjon: Hans Skoie (ansv. red.),
Gunnar Sivertsen (redaktør), Åse
Gornitzka, Astrid Kristiansen, Nils Roll-
Hansen og Olaf Tvede.

Redaksjonen avsluttet 15. mai 1990.

Sats og trykk: GPG Sats & Trykk, Oslo.

INNHold

Organisasjon og ledelse ved universitetsinstitutter <i>Olaf Tvede</i>	4
Om storinstitutter og forskningsgrupper <i>Jens Erik Fenstad</i>	5
Vokser administrasjonen ved universitetene? <i>Åse Gornitzka og Vera Schwach</i>	6
Forskningsadministrativ helomvendning i Sverige <i>Åse Gornitzka</i>	7
Mens vi venter på den nye forskningsorganisasjon <i>Tore Lindbekk</i>	8
Farvel til instituttene <i>Hans Skoie</i>	11
Duellen om instituttene <i>Debatt</i>	12
Hovedinnsatsområdene skal evalueres <i>Hanne Marthe Narud og Randi Søgne</i>	14
LOS er evaluert <i>Åse Gornitzka</i>	14
Humanioras problemer ... <i>Debatt</i>	16
NAVf og kvinneforskningen <i>Debatt</i>	18
Hva tåler universitetet? <i>Ulf Torgersen</i>	20

Forsideillustrasjon: Finn Graff

Svak tilbakemelding om instituttene

Svaret fra NTNf på Næringsdepartementets anmodning om en bred gjennomgang av den teknisk-industrielle instituttsektor er lite overbevisende og røper rådets svake instituttpolitikk gjennom mange år. Radikale sammenslåinger og et helt nytt finansieringssystem foreslås – samtidig som nedbygging ligger i lufta. Dette foreslås uten at man har *et kunnskapsgrunnlag* som belyser instituttene faktiske funksjon og resultater. Hva har instituttene bidrag til norsk industri og forvaltning vært i etterkrigstiden? Det vet vi ikke. Vår hypotese er at bidragene ikke har vært ubetydelige. Men bevis savnes – instituttene og særlig NTNf har her forsømt seg.

Instituttene inntekter forteller likevel noe. Først og fremst: Det dreier seg ikke om statssubsidierte institusjoner som lever i en egen verden. Basisbevilgningene til instituttene er beskjedne og økonomien er svak for et flertall. Hovedinntektskildene er oppdrag fra oljeselskapene og forvaltningen. Interessen fra tradisjonell industri er derimot relativt beskjeden. Det kan være et uttrykk for at hovedtyngden av industrien enten er lite FoU-orientert og/eller at den greier seg uten instituttene.

Betimelig nok reiser rapporten spørsmålet om overkapasitet i sektoren. Det gjøres spesielt i tilknytning til den nye instituttbølge vi har fått på 80-tallet i regionene og i tilknytning til lærestedene, og rådet advarer mot ytterligere knopp-skyting av denne art. Selv om ikke all denne oppdragsforskningen er rettet mot den teknisk-industrielle sektor, har rådet her et poeng. Mange av disse enheter sliter også med økonomiske problemer. Det er ikke for ingenting at slike lokaler nå konverteres til lesesaler. Her hadde en noe sterkere tverrdepartemental samordning mellom Kommunal-, Nærings- og Undervisningsdepartementet vært på sin plass i 1980-årene. Og hvor var Forskningspolitisk råd?

Det er svært uheldig at disse nye enheter ikke er tatt med i utredningsoppdraget. Det betyr bl.a. at de nye ad hoc gruppene som nå skal gå gjennom høyere utdanning og forskning i regionene står i fare for å arbeide i blinde. De nasjonale holdepunkter mangler – og de må Regjeringen nå ta initiativ til å skaffe til veie.

NTNFs forslag om instituttkonsern kan inneholde positive elementer – selv om det er uvant med geografi som grunnlag for konserndannelser. Hvilke enheter som med rimelighet kan fungere godt sammen bør drøftes mer inngående – miljø og kulturkløftene kan være dype. At miljø og ressursinstituttene bør inkluderes i de teknisk-industrielt dominererte enheter er ingen selvfølge. Nasjonale miljøinteresser bør her veie tungt.

Det store spørsmålet er likevel NTNf's nye finansieringsmønster for instituttene. Det refereres nærmest bare i en bisetning i rapporten, men er introdusert for fullt i rådets budsjettforslag for 1991. Instituttene mulighet til å søke prosjekt- og programmidler reduseres drastisk – NTNf skal overføre pengene til industrien, som igjen forutsettes å komme tilbake med oppdrag til instituttene hvis industrien ønsker det.

Å legge hovedvekten på en økt markeds- og brukerstyring på denne art fortøner seg lite overbevisende – instituttene må ha rimelige basis- og programmidler i tråd med Thulinutvalgets forslag for å kunne bidra til en innovativ og dristig industriutvikling som ikke er totalt forankret i vår nåværende industri – og den tenkning som der finnes. Dette punkt fortjener virkelig debatt – det dreier seg om offentlige subsidier til en ikke særlig teknologisk avansert industri, og som sådan om et av våre viktigste industripolitiske virkemidler.

Riktignok går instituttene ofte for langt på dette punkt. Kompetanseoppbygging betones for sterkt. Litt retorisk må det være tillatt å minne om at kompetanseoppbyggingen har foregått siden krigen og at en viss høsting bør stå for døren. Resultater må fram i lyset – det er ikke mer enn rettferdig og helt nødvendig for å overbevise industri og myndigheter. Industrien sitter med stor innflytelse med hensyn til hva som nå skal skje. Det er å håpe at man gjennomfører en langt grundigere debatt i et videre forsknings- og industripolitisk perspektiv enn det NTNf har lagt opp til. Her har også Regjeringens forskningsutvalg en stor og meningsfull oppgave. En slik debatt bør vi ta oss tid til.

Hans Skoie

Organisasjon og ledelse ved universitetsinstitutter

Spørsmålene om styring, ledelse og størrelse på universitetsinstitutter har senest vært reist av Hernesutvalget og i forskningsmeldingen (1989). To undersøkelser ved utredningsinstituttet gir innspill til de foreliggende forslag og pågående reformer.

Hernesutvalget presenterte en rekke forslag til å forbedre og styrke den faglige ledelse ved instituttene. Hensikten var å oppnå bedre forskning, undervisning, rekruttering og bruk av det faglige personalets tid. For at det skal bli mer attraktivt å påta seg ledervver foreslås lønnskompensasjon, forskningsterminer og opplæringsprogram. I sammenheng med forslagene om utstrakt delegering av beslutninger til instituttene skal det også etableres administrative lederstillinger.

Styring og ledelse blir viktigere

Virksomhetsplanlegging blir nå innført ved universitetene: dette forutsetter økt selvstyre for grunnenhetene. Instituttene skal lage planer som viser hvilke mål de setter seg, hvordan de vil oppnå målene, og hvordan ressursene dermed fordeles. Instituttens prioriterte områder for forskning og utdanning skal framheves. Alt dette betyr at styring og ledelse av instituttene blir viktigere og kommer mer i fokus enn tidligere.

Instituttens størrelse tas bl.a. opp i tilknytning til ledelsesproblematikken av Hernesutvalget. For å få en hensiktsmessig målstyring av og kvalitet på instituttens faglige virksomhet foreslår utvalget en minstestørrelse på om lag 20 faglig tilsatte.

Ved utredningsinstituttet har vi søkt å kaste lys over sentrale spørsmål knyttet til styring, ledelse og størrelse på institutter. Utgangspunktet er bl.a. aktuell, internasjonal forskning; datamaterialet er en intervjuundersøkelse blant instituttbestyrere, samt en spørreskjemaundersøkelse blant det vitenskapelige personalet. Svarene fra disse undersøkelsene som vi her presenterer i sammendrag, gir interessante innspill til de forslag som foreligger og de reformer som pågår.

Begrensete styrings- og ledelsesmuligheter?

I sin faglige virksomhet er de fleste universitetsforskere orientert mot et nasjonalt og internasjonalt forskerkollegium. Disiplinfellskapet fungerer relativt uavhengig av institusjons- og landegrensene. Faglig ideutveksling og veiledning er ikke avgrenset til de enkelte instituttene. Organisasjonsrammen for selve forskningen er med andre ord lite fasttømret.

Forslaget om å institusjonalisere en ordning hvor bestyrer skal ha et hovedtilsyn med de tilsattes faglige utvikling blir dermed problematisk; disiplinfellskapet uformelle nettverkskarakter blir langt på vei oversett. Dessuten har universitetsforskningen tradisjonelt hatt en individuell karakter – enhver er sin egen lykkes smed.

Forslagene om å gjøre instituttene større kan gjennomføres på to måter. Den ene er gjennom *stillingsvekst* ved at instituttene får tilført flere faglige stillinger. Den andre er ved *sammenslåing* av enheter.

Ulemper ved økt størrelse

Selv når fagnære enheter slås sammen, vil heterogeniteten på et institutt øke. Instituttet vil romme disiplinforskjeller og faglige ulikheter med hensyn til forskningstema og tilnæringsmåter. Større heterogenitet vil bety større potensiale for konflikter og problemer med gjennomføring av beslutninger. En bestyrer som skal ha et hovedtilsyn med de tilsattes faglige utvikling, må derfor være en faglig sterk leder – en leder med faglig autoritet og posisjon. Men i hvilken grad vil det være mulig på slike store og relativt heterogene institutter?

Skjer endringer gjennom stillingsvekst, vil ventelig heterogeniteten øke. Selv innen en disiplin er det som oftest ulike spesialiteter, og følgelig ofte uenighet om faglige prioriteringer og tilnæringsmåter. Små institutter kan lettere være spesialiserte, mens store institutter gjerne vil framvise mangfold. Stillingsvekst vil ventelig føre til større heterogenitet, men i mindre grad enn når fagnære institutter slås sammen.

Større heterogenitet vil vanligvis bety større faglige problemer for en leder. Faglige prioriteringer kan bli meget vanskelige.

Sjef eller tillitsmann?

Intervjuundersøkelsen viste at dagens bestyrerrolle er uklart utformet, også ansvaret som tilligger den. Bestyrerrollen ligger i spenningsfeltet mellom «sjef» og «tillitsmann». Vervet er dårlig avstemt i det akademiske hierarki – det er en betydelig valgfrihet både til og i vervet. Mulighetene for å utøve effektiv beslutningsmyndighet blir problematisk selv

om viljen er til stede. Beslutninger med rimelig grad av konsensus kan bli vanskelig å oppnå.

Problemene som framstår er bl.a. følgende: Er det mulig å bli rimelig enig om de operasjonelle målene for et institutt? Hva skal det forskes på? Hvem skal bestemme? Hvilke ressurser skal allokere til hvilke forskningsområder og -prosjekter? Hvor mye undervisning skal det gis og på hvilke nivåer? Hvordan skal pensum se ut? Hvilke fullmakter skal bestyrer gis, hvor omfattende skal de være og hvilke ressurser og sanksjonsmuligheter skal han gis for å følge dette opp?

Klarere ansvar, myndighet og plikter for bestyreren vil sannsynligvis kunne bidra til å redusere dagens «pedellorientering», dvs. den vaktmesterfunksjon dagens bestyrerrolle er preget av. Men dette retter ikke opp den grunnleggende strukturelle svakhet ved dagens universitetsinstitutter: manglende harmonisering mellom den faglige autoritet og det administrative ansvar for et institutt. En slik harmonisering av faglig autoritet og formelt ledelsesansvar kan best skje ved at en begrenser utvalget av kandidater til bestyrervervet til dem som må antas å nyte størst autoritet og anerkjennelse: professorene.

Kan bestyrerjobben gjøres attraktiv?

Intervjuundersøkelsen avdekker store problemer med å besette bestyrervervet. Ofte er det konkurranse om *ikke* å bli bestyrer. Hernesutvalget fremmer imidlertid forslag som vil gjøre vervet mer attraktivt. Det skal bli lettere å drive forskning mens en er bestyrer, samtidig som en kan påregne forskningstermin etterpå. Lønnskompensasjon skal gis. Styrking av de administrative funksjonene vil også gjøre viktige sider ved bestyrervervet mindre byrdefullt.

De foreslåtte tiltak er individuelt belønnede. Men problemene med å utforme denne lederrollen slik at den kan bli en ledelse i faglig sammenheng med anledning til å prege institusjonens faglige profil, gjenstår nok fortsatt i ganske stor grad.

Desentralisering: større konflikter?

Intervjuundersøkelsen avdekker misnøye med saksbehandlingen på fakultetsnivå. Den oppleves som unødig inef-

Om storinstitutter og forskningsgrupper

Både *Forskningsmeldingen* og Forslaget om ny universitetslov setter som forutsetning en reform av organisasjon og ledelse langs de linjer som Hernesutvalget energisk argumenterte for; særlig ønsker man seg «storinstitutter». Så var vel forslagene i Hernesutvalget vel dokumenterte og ufrakommelige for enhver rasjonell fremtidspolitik? I meldingen *Universitetsinstituttene i fokus* kaster NAVFs utredningsinstitutt et kjølig blikk på Hernesutvalgets forslag og finner situasjonen ganske komplisert. Det er ingen grei sammenheng mellom store institutter og kvalitet. Som medlem av Hernesutvalget gir jeg utredningsinstituttet rett – men ut fra en statisk forståelse.

Spør vi om dagens situasjon og forhold oss rent registrerende til den, er det ingen entydige svar å hente. Men Hernesutvalgets forslag var ment å være ledd i en prosess. Og da kan vi stille spørsmål som:

– Hvilken størrelse bør en grunnenhet ha for å kunne forvalte et stillingsbudsjett med rimelig fordeling mellom faste stillinger, gjester, stipendiater, forskningssterminer og hjelpelærere. Og hvil-

ektiv, tungrodd, sentralistisk og byråkratisk. Og den stjeler for mye tid. Avgjørelsesmyndigheten for en rekke saker burde etter bestyrernes mening vært delegert til instituttene.

De nye forslagene imøtekommer slike ønsker. Det skal skje en utstrakt delegering av beslutninger til instituttene; de skal bestemme mer og få klarere ansvar. Men samtidig som forslagene kan løse problemer, vil de også åpne for nye. Når fakultetet tar beslutningene, kan instituttet samles om «kampen mot den ytre fiende». Når instituttene selv skal ta beslutningene, åpner dette for interne konflikter – spesielt på store og heterogene institutter. Her ligger en kime til konflikt.

Instituttstørrelse

Hernesutvalget foreslår 20 faglig tilsatte som en minstestørrelse for universitetsinstitutter. Ser vi på faglig produktivitet og vurdering av forskningsbetingelser, finner vi imidlertid at instituttstørrelse har noe ulik effekt i de enkelte fagområdene.

Jens Erik Fenstad

ken størrelse må vi ha for å legge en rasjonell fornyelsespolitikk for den vitenskapelig stab.

– Hvilken størrelse må til for å kunne føre en fornuftig utstyrspolitik, der en legger like stor vekt på anskaffelser, utnyttelse, vedlikehold og fornyelse. Og hvordan bør vi organisere oss for å utnytte våre verksteder og andre lignende servicefunksjoner på best mulig måte.

– Hvor store bør våre lærings- og forskningsmiljøer være. Vi tenker her på oppgaver og problemer i forbindelse med forskeropplæring og faglig fornyelse. Vi kan også tenke på oppgaven med å skape tilstrekkelig store og stabile miljøer for veiledning av studenter.

En dynamisk modell

Søker en samtidig å optimalisere over alle de krav som stilles i strekpunktene over (og de er egentlig bare et utvalg av alt en bør optimalisere), er det ikke urimelig å tro at en havner i en modell som krever en organisatorisk primærenhet som ligger noe mellom det «lille» institutt og det «fjerne» fakultet.

Litt mer presist kan vi tenke oss en organisering langs to dimensjoner:

– *Institutter* (eller «fakulteter» som vesttyskerne nå ofte kaller sine storinstitutter), som er store nok til å ha et valgt

Det er en tendens til at personalet ved de minste instituttene i samfunnsvitenskap og medisin er mindre produktive enn sine kolleger ved de litt større instituttene. På disse to fagområdene har dessuten personalet ved de minste instituttene (mindre enn 5 ansatte) den mest negative vurderingen av forskningsvilkårene og det faglige miljøet. I naturvitenskap er det ingen små institutter og ingen forskjell i gjennomsnittlig produktivitet mellom middels store og store institutter. Vi finner imidlertid en tendens i retning av at en høyere andel av personalet ved større institutter vurderer forskningsvilkårene som «tilfredsstillende». I humaniora, på den annen side, er det en tendens til at forskere ved små institutter er litt mer produktive og vurderer forskningsvilkårene mer positivt enn sine kolleger ved de større instituttene.

Ikke på noen av fagområdene er den faglige virksomheten ved institutter med over 20 vitenskapelig ansatte høyere enn ved institutter med 11–20 ansatte. Skal institutter gjøres større enn dette, f.eks. gjennom sammenslåinger, kan derfor ikke begrunnelsene være faglige produk-

styre med tilstrekkelig distanse for å kunne utøve den nødvendige faglige ledelse, ikke minst personalledelse. De må også være store nok til å ha en kvalifisert administrasjon for økonomi. De må være store og selvstendige nok til å la de ansatte få et samlet «grep» på og ansvar for sin situasjon.

– *Forskningsgrupper* som et fleksibelt element tilpasset stabens aktuelle interesser. Noen ganger er slike grupper fokusert om et felles program eller prosjekt, andre ganger er de løse allianser omkring en felles hovedfags- og forskerutdanning. Der et stort institutt bestyrer flere studieopplegg kan det organiseres i avdelinger av mer permanent karakter. Men vi må ikke få en avdeling for hver «småkonge», heller ikke en for tett kobling mellom forskningsgrupper og spesielle undervisningsoppgaver, særlig på de mer elementære nivåer.

Lempelig ledelse

Avslutningsvis et hovedpunkt: Det er viktig å bevare en forskningsgruppes autonomi, slik at en «forskningsentreprenør» kan få tilstrekkelig spillerom, men hvor han samtidig blir holdt rimelig i tømme av en overordnet instituttledelse. En «riktig» balanse mellom storinstitutt og forskningsgruppe skulle kunne skape rikelig rom for *faglig pluralitet* og *faglig fornyelse*. En forskningsgruppe bør kunne ha en livssyklus der den oppstår, vokser, stabiliseres og eventuelt dør. Og en «lempelig ledelse», på flere nivåer, vil i en slik prosess virke til å forsterke kvalitet og effekt.

Jens Erik Fenstad er professor i matematikk ved universitetet i Oslo.

tivitets- og kvalitetsgevinster. Større institutter kan imidlertid være fordelaktig på andre måter. Instituttene organiserer f.eks. i stor utstrekning undervisningen ved universitetene, inklusive forskerutdanningen. En viss faglig bredde i den vitenskapelige staben vil derfor ofte være ønskelig og nødvendig ut fra slike hensyn.

Behov for mer kunnskap

Verken den foreliggende kunnskap eller våre analyser har kunnet gi empirisk støtte til de aktuelle endringsforslag om instituttstørrelse. Forslagene har vært basert på vurderinger og argumenter som så langt ikke kan sies å ha blitt empirisk dokumentert. Hernesutvalget framhever for øvrig selv i sin innstilling at velfunderte, empirisk baserte analyser av forutsetninger for en rekke av forslagene ikke foreligger.

Artikkelen er basert på Kyvik, Tvede og Ødegård: *Universitetsinstituttene i fokus. Styrings-, ledelses- og størrelsesforholds betydning for faglig virksomhet. Melding 1989:4 fra NAVFs Utredningsinstitutt.*

Vokser administrasjonen ved universitetene?

I Sverige vokste den administrative komponenten i universitets- og høyskolesystemet fram mot midten av 1980-årene. Fra USA meldes det at de administrative kostnader har vokst raskere enn noen annen utgiftskategori ved de private universitetene de siste ti årene (International Herald Tribune 18/4.90). Hva har skjedd ved de norske universitetene? En undersøkelse ved NAVFs utredningsinstitutt viser at administrative stillinger har økt relativt mer enn de vitenskapelige stillinger.

Utredningsinstituttets undersøkelse belyser enkelte sider ved den administrative del av universitetenes virksomhet, og gir blant annet en oversikt over utviklingen i forholdet mellom administrative stillinger og vitenskapelige stillinger ved universitetene i Bergen og Oslo i perioden 1970-87.

Forholdet mellom vitenskapelige og ikke-vitenskapelige stillinger har totalt sett ikke endret seg mye ved landets to største universiteter. I Bergen har andelen ikke-vitenskapelige stillinger gått litt tilbake, fra 42% av stillingene i 1970 til 39% i 1987. I Oslo har andelen vært omtrent 40% i hele perioden. De ikke-vitenskapelige stillinger har altså ikke vokst mer enn de vitenskapelige stillinger.

Administrative stillinger øker mest

Innenfor de ikke-vitenskapelige stillinger har det imidlertid skjedd en forskyvning: administrative leder- og saksbehandlerstillinger har økt sin andel av stillingene og vokst betydelig mer enn alle andre stillingskategorier ved de to universitetene, inkludert de vitenskapelige stillinger (Tabell 1). Ved de to universitetene var det samlet noe over 50 slike stillinger i 1966. I 1987 var antallet vokst til i overkant av 600. Kontorstillingenes andel er til gjengjeld gått ned. Veksten i de administrative stillingene har også vært relativt sterkere enn veksten i studenttallet i denne perioden.

Mer «universitetsbyråkrati»?

Kan man tolke dette som tegn på at universitetene har blitt «byråkratisert» på 1970- og 1980-tallet? Trolig er det materialet denne undersøkelsen bygger på ikke tilstrekkelig til å trekke konklusjoner av denne art. Selv om vi kan slå fast at administrative stillinger har økt mer enn vitenskapelige, og at antall administrative ledere og saksbehandlere har vokst sterkest, kan vi ikke på grunnlag av dette materialet trekke slutninger om

Åse Gornitzka og Vera Schwach

hva denne utviklingen innebærer kvalitativt sett: betyr f.eks. veksten i antall administrative ledere og saksbehandlere at innholdet i det administrative arbeidet er vesentlig endret, eller er det slik at forskyvningen fra kontor- til saksbehandlerstillinger primært representerer en lønsmessig oppgradering av de administrative funksjoner?

«Byråkratisering» har en sterkt nedsettende klang, også i universitetssammenheng. Men veksten i administrative stillinger kan ikke uten videre tolkes som en «uheldig» byråkratisering. Det kan være at den administrative sektor tidligere har vært underbemannet. Det er også mulig at veksten i høyere administrative stillinger har ført til at kvaliteten på det administrative arbeidet har økt.

Likeledes må denne utviklingen ses i sammenheng med at universitetene i løpet av '70- og '80-årene har fått tilført nye oppgaver som har krevd administrativ kompetanse (bestemmelser om arbeidsmiljø, særavtaler, ordninger for godkjenning av utdanning fra høyskoler og utenlandske institusjoner, etc.). Flere tverrfaglige tiltak er opprettet. Slike tiltak har ofte administrative kostnader.

Forskerne bruker mer tid til administrasjon

De data vi har om det vitenskapelige personalets arbeidstidsfordeling for perioden 1966-81 tyder imidlertid ikke på at veksten i administrative stillinger har falt sammen med en reduksjon i den administrative belastning for det vitenskapelige personalet: fra 1966 til 1981 var det en relativ økning i antall årsverk som gikk med til administrativt arbeid. I gjennomsnitt brukte det faste vitenskapelige personalet omlag 12% av sin arbeidstid til administrative aktiviteter internt ved universitetene i Oslo og Bergen i 1966. I 1981 var denne andelen økt til rundt 15%.

Vi kjenner ikke til utviklingen etter 1981, men hvis vi forutsetter at arbeidstidsfordelingen var relativt lik i 1987, vil anslagsvis 260 årsverk ha gått med til internt administrativt arbeid for det faste vitenskapelige personalet ved de to universitetene samlet.

Mange komitéer og utvalg

Vi kan regne med at en god del av denne tiden brukes i tilknytning til de mange råd, styrer, komitéer og utvalg som er etablert på de ulike organisasjonsnivå ved universitetene. De vitenskapelig ansatte dominerer naturlig nok som utvalgs- og komitémedlemmer. Undersø-

Forts. s. 10

Tabell 1: Antall vitenskapelige ansatte pr. administrativ stilling fordelt på stillingsgrupper ved Universitetene i Oslo og Bergen 1970-87.

År	Vit. ansatt pr. adm. leder, saksbehandler og kontorstilling		Vit. ansatt. pr. kontorstilling		Vit. ansatt pr. adm. leder og saksbehandler	
	UiO	UiB	UiO	UiB	UiO	UiB
1970	4,3	4,6	5,6	6,2	18,2	18,7
1977	3,7	3,6	6,2	6,3	9,0	8,6
1983	3,6	3,3	8,9	6,7	6,1	6,4
1987	3,3	3,7	9,3	8,8	5,2	6,2

Forskningsadministrativ helomvending i Sverige

Det svenske universitets- og høyskolesystem ble sterkt byråkratisert i kjølvannet av de mange reformer som ble gjennomført på 1970-tallet.

De senere år har man imidlertid klart å stoppe dette gjennom en bevisst politikk for avbyråkratisering, etter at de administrative organers voldsomme vekst ble dokumentert med tall.

Jan Erik Lane, professor i Statsvitenskap ved Universitetet i Lund, har analysert iverksetting og effekter av svensk offentlig politikk for høyere utdanning i sin nyeste bok *Institutional Reform – A Public Policy Perspective*. Lane presenterte hovedtrekk i de svenske erfaringer med universitets- og høyskoleadministrasjon på et seminar ved NAVFs utredningsinstitutt tidligere i år. Få universitets- og høyskolesystem har opplevd så radikale og omfattende reformer som i Sverige på 1970-tallet. Reformene gikk blant annet ut på å styrke koordineringen av høyere utdanning og øke den offentlige kontroll over adgang til ulike studier. Samtidig ønsket man mer lokal autonomi. Universitets- og høyskoleämbetet (UHÄ) ble sentralt som det nasjonale planleggings- og koordineringsorgan. Seks regionale «styrelser» ble opprettet for å sikre koordinering på dette nivået.

Utdanningsinstitusjonene selv gjennomgikk store forandringer: rundt 100 universitet og høyskoler ble slått sammen til 34 store enheter i 1977. Studenter, ikke-vitenskapelige ansatte og eksterne representanter fikk plass i universitetenes og høyskolenes beslutningsorgan.

Byråkratisering som bivirkning

Lanes studie av iverksetting og effekter av disse reformene viser at politikken hadde konsekvenser planleggere og iverksettere ikke hadde kalkulert med. Den viktigste og alvorligste bivirkning av reformene er etter Lanes vurdering den sterke byråkratisering som fulgte fra midten av 70-tallet og fram mot midten av 80-tallet.

Gjennom flere artikler i det svenske tidsskriftet *Tvärnsnitt* på begynnelsen av 80-tallet bidro Lane og hans kollega Hans Stenlund til en intens debatt om byråkratiseringen av universitet og høyskoler. De data som ble presentert ble møtt med skepsis og sterke reaksjoner hos planleggere og beslutningstakere i universitets- og høyskolesystemet. Byråkratisering var en konsekvens disse ikke hadde forventet eller erkjent.

Lane og Stenlund mente imidlertid å

Åse Gornitzka

kunne slå fast at forvaltningsapparatet, og til dels undervisningsdelen, vokste på bekostning av forskning ved de svenske universiteter og høyskoler, og at andelen av høyere administrativt personale, utdanningsplanleggere og koordinatører vokste eksepsjonelt i forhold til de andre stillingene i systemet.

Mer enn en fordobling

Lanes materiale viser at reorganiseringen av de nasjonale/regionale koordinerende organer ikke ble gjennomført ved at stillingene ble flyttet ut fra UHÄ slik det var forutsatt: antall ansatte i UHÄ og de regionale styrelser ble mer enn fordoblet fra 1969 til 1978. Når man ser på universitets- og høyskolesystemet under ett, viser det seg at antall administratorer vokste betraktelig mer enn de vitenskapelige ansatte. I 1967 utgjorde disse stillingene under 3% av alle stillinger i universitets- og høyskolesystemet, i 1981 over 8%. Også fram mot 1984 gikk utviklingen i samme retning, men administrative stillingers andel vokste ikke så raskt som før.

Beslutningsprosesser ble tyngre, ikke mer effektive

Byråkratisering av institusjonene internt mener Lane også er en konsekvens av forsøkene på å skape en effektiv og autoritativ beslutningsstruktur gjennom innføringen av et nytt planleggings- og budsjettssystem. Reformen skulle gi bedre koordinering av aktivitetene på tvers av instituttgrensene, men hadde liten effekt bortsett fra å gjøre det mer komplisert å fatte beslutninger internt ved universitetene.

Sammenslåingen av institusjonene til store enheter gav ikke de administrative stordriftsfordeler man hadde forventet. Lanes undersøkelser viser at de svenske institusjoner for høyere utdanning ble så store at økt størrelse ikke gav gevinst i form av en redusert administrativ komponent. Tvert imot ser det ut til at de store institusjonene ble så komplekse at de fikk større behov for heltidsadmini-

stratorer. Omfattende sammenslåing kan dermed også ha bidratt til byråkratiseringen.

Byråkratipalassene rives

Situasjonen i det svenske universitets- og høyskolesystemet fram mot midten av 1980-tallet var altså preget av framveksten av det Lane kaller byråkratiske «organisasjonspalass»: universitets- og høyskoleorganisasjonene ble mer orientert i retning av komplekse beslutningsprosedyrer med mange heltidsplanleggere og iverksettere.

Lanes konklusjoner ble senere støttet av undersøkelser som svenske myndigheter gjennomførte. De siste 5-6 årene representerer et markert skifte i myndighetenes politikk overfor universitets- og høyskoleadministrasjonen. Myndighetene har erkjent problemene og gått aktivt inn for å finne tiltak for å redusere den administrative komponenten og motvirke byråkratiseringen. Etter Lanes oppfatning har dette langt på vei lyktes. De regionale styringsorganene ble lagt ned i 1986 og UHÄ er blitt kraftig redusert både mht. antall ansatte og innflytelse over det svenske universitets- og høyskolesystemet.

Fra planlegging til evaluering som virkemiddel

De sentrale myndigheter tar sikte på å endre sin rolle fra «ex.post-» til «ex.ante-administrasjon», altså en overgang fra omfattende sentral planlegging til evaluering som styringsmiddel. Dette har virket avbyråkratiserende mener Lane. Desentralisering oppfattes ikke bare som et mål i seg selv, men også som middel til å redusere byråkratiet. Planleggingsansvaret er nå lagt til institusjonene selv.

Det har også vært klare signaler fra myndighetene om at kompleksiteten i organisasjonenes «indre liv» må reduseres. Som en oppfølging av dette har antall beslutningsorgan blitt kraftig redusert internt ved universitetene og høyskolene, ifølge Lane. □

Åse Gornitzka er utdanningsstipendiat ved NAVFs utredningsinstitutt.

Mens vi venter på den nye forskningsorganisasjon

Et reformutvalg for forskningsrådsstrukturen er nå opprettet, kanskje er det dessuten blitt utpekt medlemmer til et nytt forskningspolitisk råd. Disse skal ta opp trådene fra forskningsmeldingen av 1988 med dens ønske om grunnleggende endringer innenfor forskningsrådene – et ønske som fikk sterk støtte i Stortinget. Erfaringene fra tidligere gir grunn til å frykte at nye elegante løsninger vil føre til et ennå mer uoversiktlig system.

Forskningsmeldingen sa lite om retningene for reformtiltakene; derfor kom aldri debatten i gang om hvilke endringer som skulle foretas. Underhånden ble det lansert en ide om samling til ett forskningsråd, deretter to, men man fikk tydeligvis motforestillinger underveis. Halvannet år etter forskningsmeldingen går man altså igjen løs på disse spørsmålene. Situasjonen er ikke blitt ryddigere i mellomtiden, og utsiktene til at man ved enkle grep skal kunne forbedre

situasjonen vesentlig, er ikke stor. Problemene er de samme som ved de forskningspolitiske kursendringene i 1965, 1975 og 1984, nemlig:

1. Regjeringens beslutningssystem overfor forskningen.
2. Departementene som forskningsentreprenører.
3. NÅVFs spesielle organisering.
4. Den anvendte samfunnsforsknings plass.

Disse emnene griper over i hverandre.

Uoversiktlig system

De store regjerings- og departementsprogrammene har ført til en stor utvidelse av den forskningsvirksomheten som i utgangspunktet er regjeringens ansvar, og dermed nye koordineringsoppgaver. Fordi problemene stort sett ble spilt over til forskningsrådene, ble forskningsråde-

Organiseringen av forskningen utredes

Knud Grøholt. (A-foto)

I forskningsmeldingen fra 1989 ble det tatt til orde for at man foretar en «grundig vurdering av forskningsrådsstrukturen». Ifølge meldingen er bakgrunnen at tallet på styringsorganer har vokst sterkt og at arbeidsdelingen er uklar. Nå er er et utvalg med bredt mandat i gang med å utrede norsk forskningsorganisasjon.

I statsråd 16. mars i år oppnevnte den nye regjeringen et utvalg med departementsråd Knut Grøholt til formann og hele ni andre medlemmer til å utrede saken innen 1. juli 1991. I tråd med Stortingets behandling skal «andre typer styringsorganer og fagdepartementenes rolle når det gjelder styring av forskning» også behandles. Det betyr at ikke siden statsminister Borten i 1970 ga Hovedkomiteen for norsk forskning i oppdrag å utrede «norsk forskningsorganisasjon», har vi hatt en offentlig komite med så bredt mandat på forskningsområdet. Oppnevningen innebærer også at initiativet for å gjenopprette Forskningspolitisk råd ikke har ført fram. Mandatet er som følger:

Utvalget skal vurdere dagens forskningsrådsstruktur og komme med for-

slag til en effektivisering av systemet, herunder vurdere en forenkling av forskningsrådsstrukturen.

Utvalget skal samtidig vurdere de forskningspolitiske myndigheters styringsoppgaver i forhold til forskningsrådene og forskningssystemet og organiseringen av den forskningspolitiske koordinering på departementsnivå.

Utvalget skal videre vurdere hvordan strukturen kan utformes for å motvirke tendensen til opprettelse av stadig flere styringsorganer, bl.a. i forbindelse med nasjonale satsingsområder. Utvalget bør i sammenheng med dette belyse sentrale problemstillinger knyttet til forskningsrådenes interne organisering.

Utvalget skal herunder drøfte:

– forskningsrådenes hovedoppgaver, spesielt deres ansvar for strategiutforming og evaluering. De ulike roller bør skisseres

– behovet for brukerinnflytelse, særlig knyttet til anvendt FoU – utvalget bør i denne forbindelse komme med forslag til hvordan forskningsbehovene under departementer som ikke forvalter forskningsråd best kan ivaretas

– arbeidsdeling og samarbeid mellom forskningsråd og forskningsutøvende institusjoner.

Tore Lindbekk er professor i sosiologi ved Universitetet i Trondheim.

nes rolle viktigere. Men samtidig ble fagdepartementers (=«brukernes») forhold til forskningen og forskningsrådene ennå mer uoversiktlig enn før.

Under debatten på 1970-tallet ønsket enkelte et eget forskningsdepartement, som kunne samle trådene på dette feltet. Denne løsningen ble avvist fordi den ville komplisere enkelt-departementenes rolle. Man satte i stedet sin lit til en rekke rådgivningsorganer: regjeringens forskningsutvalg, embedsmannsutvalget for forskning, hovedkomiteen for forskning og forskningsrådenes samarbeidsutvalg, som dukket opp med skiftende dimensjoner og mandater.

De bidro til at mange enkelt-spørsmål fant sine løsninger, men alle disse organene hadde sine tydelige begrensninger. Disse berodde iblant på utilstrekkelig kontinuitet i arbeidet, de skyldtes utilstrekkelig teknisk/forvaltningsmessig kompetanse eller at rådgivningsorganenes autoritet overfor forskningssystemet eller departementssystemet var utilstrekkelig.

Man hadde stadig problemer med de «tunge» departementsaktørene, de departementene som «bruker» mye forskning, men uten å ha forskningsvirksomhet som et hovedanliggende. Hvordan kan man forbedre konsultasjons- og koordineringsprosedyrene mellom disse uten å angripe enkeltdepartementenes autonomi? Men man trenger også større konsekvens og langsiktighet fra det de-

partements side som har et slags hovedansvar for forskningspolitikken – som siste statsbudsjetts forskningsrådspolitikken illustrerer – eller samme departements håndtering av det store aksjons- og utredningsprogrammet Alternativ framtid.

Ideen om ett forskningsråd

Først til forrige regjeringens ide om ett forskningsråd til erstatning for våre nåværende fem: En slik organisasjon vil i praksis fremstå som et *forskningsdirektorat* mer enn et forskningsråd, og de nåværende forskningsråd ville med en viss nødvendighet gjenoppstå som avdelinger under det nye «overordnede» forskningsråd. Det vil overflødiggjøre organer som forskningsrådenes samarbeidsutvalg, forskningspolitisk råd, kanskje også NAVFs styre. Men vil det oppnå handlefrihet overfor de departementene som mister «sine» forskningsråd? Eller overfor de andre departementene som er tunge forskningsbrukere og vant til å forhandle direkte med bestemte motparter i forskningssystemet?

Uten en meget sterk statsråd i ryggen, sterk først og fremst fordi han har et sterkt forskningspolitisk mandat fra en samlet regjering, vil en slik konstruksjon bli et slag i luften, eller verre: et bidrag til ennå større uoversiktighet innenfor norsk forskningspolitikk. Et slikt sterkt

mandat, som kan muliggjøre en politisk ledelse på tvers av enkeltdepartementenes tradisjonelle autonomi, er lite tenkelig i forbindelse med en koalisjonsregjering; og særlig for et område av så perifer politisk betydning som forskningspolitikken.

En begrenset reform av det overordnede system

Kanskje skulle man heller velge en vei via de mer begrensede og oversiktlige reformer. F.eks. opprette et direktorat for forskningsdepartementets egen forskning. Dette ville kunne stå for forskningen ved/under dette departementets egne institusjoner (universitetene, høyskolen, NAVF, NORAS, de statlige forskningsinstitutter, samt regjeringens internasjonale forskningsengasjementer), selvsagt uten å ha noen tilsvarende myndighet overfor andre departementers aktivitet på området, unntatt i den utstrekning disse gjør bruk av forskningssteder/forskningsråd under forskningsdepartementet. En slik konstruksjon vil fordre en grenseoppgang mellom de *forskningspolitiske* saker (fortsatt Departementets ansvar) og den faglige og forvaltningsmessige oppfølging og iverksettelse av retningslinjer fra de politiske myndigheter.

Isolert sett vil et slikt organ innebære en ytterligere komplisering av systemet. Verdi vil det først og fremst ha om det kan føre til forenklinger annetsteds. Mer om dette nedenfor.

Ville en tilsvarende konstruksjon kunne tenkes som overbygning for næringsdepartementenes tre forskningsråd? Her er det vel ennå større grunn til å velge de små skrittets vei, f.eks. ved at man først forsøker å gjøre de tre forskningsrådene mer likeartede i oppbygning. Et neste skritt kunne være noen få overlappende styremedlemmer. Uansett endringer i selve forskningsrådssystemet trengs det tyngre konsultasjonsordninger mellom de forskningsaktive *departementene* enn man har i dag, f.eks. i form av et embedsmannsutvalg som også tiltres av forskningsrådenes ledere. Et slikt organ ville ikke kunne treffe forpliktende vedtak, men vil allikevel kunne bli et konsensuskapende organ med normativ innflytelse i kraft av de interesser og den kompetanse det samlet forvalter.

For å få tyngde ville det trenge sekretariats- og utredningskompetanse. Et sekretariat som ikke også har relevante eksekutive oppgaver, vil lett komme til kort i sektorinnsikt og forvaltningsteknisk kompetanse. En hensiktsmessig løsning vil derfor være at et nytt forskningsdirektorat står for slike sekretariatsfunksjoner.

Forts. neste side

En bedre artikulering av departementenes forskningsbehov

Den overordnede forskningsledelse vil i årene fremover måtte beskjeftige seg meget med prinsippene for de forskjellige fagdepartementers medvirkning i forskningen. Departementenes interesser lar seg ikke tilfredsstillende innenfor rammen av den passive rollen som forskningsmeldingen av 1984 ga dem. Mange departementer har behov for meget aktiv innvirkning på deler av den forskning de finansierer.

Det må utvikles flere alternative mønstre for departementenes forskningsmedvirkning, og en beslutningsprosess som bedre enn dagens artikulere *arten* av de enkelte departementenes aktuelle kunnskapsbehov, og hva slags forskerrolle og forskningsledelse som er optimal for disse oppgavene.

Dette betyr at departementene trenger en rådgivnings- og konsultasjonsprosess på høyt nivå forvaltningsmessig og faglig. Noe slikt organ eksisterer ikke i dag. Et forskningsdirektorat under Forskningsdepartementet burde være i stand til å yte bistand her.

En forenkling av styrefunksjonene i NAVF

Norges allmennvitenskapelige forskningsråd har i løpet av sin førtiårige historie utviklet seg fra ett forholdsvis samlet forskningsråd (fordelt på fem saksforberedende «faggrupper») til et komplisert system med fire autonome «fagråd» (med hver sin administrasjon), en rekke faste fellestjenester, samt et styre (også det med sin egen administrasjon), som dels administrerer fellestjenestene, dels er samarbeidsorgan for fagrådene og dels er et eget forskningsråd ved siden av fa-

grådene. Det er dertil bindeledd mellom fagrådene og omverdenen, inklusive de politiske myndigheter, det er grunnforskningens representasjon overfor myndighetene samtidig som det er myndighetenes styringsorgan over grunnforskningen.

Dagens ordning skaper identitetsproblemer for styret og konflikter mellom de forskjellige nivåer i systemet; den har neppe vært gunstig for representasjonen av norsk grunnforskning overfor myndighetene eller for samarbeid *innad* i NAVF. Trolig heller ikke gitt styret slik avstand i forhold til NAVF-systemet generelt at et uavhengig blikk på prioriteringsspmål og organisatorisk oppbygging ble mulig.

NAVFs fellesoppgaver og indre samarbeid fordrer et styre som først og fremst arbeider i et nært og tillitsfullt forhold til fagrådene, helst i form av et styre utgått fra rådene selv. Et slikt styre burde også kunne ha et mer velbegrunnet mandat som fagrådene og grunnforskningens representant overfor myndighetene.

Annerledes med oppgavene som håndhever av de mer allmenne samfunnsinteresser og regjeringens politikk overfor grunnforskningen, når det gjelder de større trekk innen organisasjonsstruktur, arbeidsdeling og bevilgningspolitikk. Disse oppgaver kunne Departementet selv overta; men et forskningsdirektorat ville kanskje være mer velegnet.

Et viktig prinsipp er at NAVF-helheten bør være et ansvar for de fire fagrådene, og disse bør sammensettes med tanke på at de skal være i stand til å ta vare på et slikt ansvar. Dette gjelder også oppgaven å presentere norsk grunnforskning utad, overfor myndigheter, offentlighet og verden for øvrig. Kanskje burde man igjen overveie å oppnevne *ett* ansvarlig råd for (hele) NAVF, som velger både styre og fyller posisjonene i de forskjellige seksjoner/fagråd.

Men samtidig bør slike avgjørelser som fordrer nærhet til regjering, referan-

se til bredere samfunnsinteresser og uavhengighet overfor de organisasjoner beslutningene direkte gjelder, skje på et høyere trinn innen systemet enn tilfellet er i dag.

Inngrep med rollefordelingen i samfunnsforskningen

Forskningsmeldingen av 1988 satte forholdet NORAS/RSF på dagsorden igjen. Få er lykkelige over den rådskonstruksjonen vi har hatt i norsk samfunnsforskning etter 1984. Men de fleste er også oppgitt ved tanken på de svære organisasjonsproblemer man vil måtte igjennom for å komme ut av denne situasjonen.

Også her – ja kanskje særlig overfor denne konstellasjonen – ville et direktorat med primæransvar for Forskningsdepartementets egne forskningsråd og et langsiktig forvaltningsperspektiv overfor norsk forskning i det hele, kunne spille en viktig og konstruktiv rolle, til fordel for god arbeidsdeling og fornuftig ressursutnytting.

Ut fra stortingsmeldingen av 1984 med forarbeider og komite-merknader, burde *hovedprinsippene* for denne arbeidsdelingen ikke være vanskelige å forme. NAVF-rådene bør forvalte programmer og forskningsoppgaver hvor universitetene og høyskolene er primær forskningsbase og hvor kompetanseoppbygging og tilbakeføring til grunnutdanning og forskerutdanning er viktig, samtidig som «brukermedvirkningen» begrenser seg til forholdsvis generelle tematiske angivelser. Mens NORAS' arbeidsoppgaver ville gjelde programmene med motsatte kjennetegn. Iverksetting av disse prinsipper vil imidlertid fordre både langsiktighet og tålmodig diplomati.

Over tid fikk man så komme tilbake til grunnlaget for et fortsatt skille RSF/NORAS, og justere oppgavefordelingen mellom dem i tråd med de mer prinsipielle revurderinger.

kelsen viser at det i 1988/89 var i overkant av 30 slike organ som engasjerte til sammen rundt 270 medlemmer på sentralt nivå ved Universitetet i Oslo. Omfanget var omtrent likt ved Universitetet i Bergen. På fakultetsnivå var rundt 1000 medlemmer fordelt på omlag 130 styrever, råd og komitéer av ulike slag ved begge disse to universitetene. Data fra Det medisinske fakultet ved Universitetet i Oslo viser videre at det her går med omlag 5 årsverk til møter og møteforberedelser for de 14 kollegiale organ som finnes på fakultetsnivå bare ved dette fakultetet. I tillegg kommer tidsbruk for de organ

som etableres ved de enkelte universitetsinstitutter.

Ved begge universitetene arbeides det nå med å redusere den administrative belastning for det vitenskapelige personalet. Slik styringssystemet ved universitetene er lagt opp i dag vil det likevel være en grense for i hvilken grad det administrative arbeid kan reduseres og administrativt ansatte avlaste det vitenskapelige personalet for slike oppgaver. Det akademiske selvstyre betyr at det vitenskapelige personalet er de dominerende beslutningstakere i styringen av universitetene.

I tillegg har det vitenskapelige personalet forskningsadministrative oppgaver

utenfor universitetene, spesielt i forskningsrådene. Representanter fra universiteter og høyskoler utgjorde over 70% av de 750 medlemmer som var tilknyttet NAVFs 126 utvalg og komitéer i 1988.

Artikkelen bygger på Åse Gornitzka og Vera Schwach: Forskere og forvaltere – En del tallmateriale som kan belyse omfanget av administrasjon ved universitetene og i forskningsrådene. NAVFs utredningsinstitutt Notat 2/90.

Farvel til instituttene?

På tampen av sin funksjonstid ba Regjeringen Harlem Brundtland NTNf foreta en bred gjennomgåelse av den teknisk-industrielle instituttsektor «med henblikk på å foreslå sammenslåinger, forenklinger og enklere arbeidsdeling». Rapporten foreligger nå fra NTNfs styre. Den har naturlig nok vakt betydelig interesse.

I sitt brev til NTNf viser Næringsdepartementet til både Forskningsmeldingen og Næringsmeldingen fra 1989. I den første heter det bl.a. at «de næringslivsorienterte instituttene må vurderes med sikte på sammenslåinger og samlokaliseringer.»

Departementet viser også til Næringsmeldingen hvor det bl.a. heter:

Det er et meget høyt antall forskningsinstitutter i Norge. Noen miljøer er for små. Det er trolig at mange institusjoner driver overlappende aktivitet i altfor stor grad. Mye tyder på at samarbeidet mellom de ulike miljøene er for dårlig, og at instituttene ikke høster de gevinstene som et samarbeid kan gi. Etter Regjeringens vurdering må NTNf gjennom sine grunnbevilgninger til instituttene påse at det ikke utvikles en uhensiktsmessig instituttstruktur. Dette må blant annet gjøres ved at det formuleres klare mål med hva man vil oppnå, og det må stilles resultatkrav til instituttene i sterkere grad enn i dag.

I departementets brev inkluderes ikke de regionale enheter i gjennomgangen slik Næringsmeldingen annonserte. Av bre-

Hans Skoie

vet fra Næringsdepartementet til NTNf fremgår det for øvrig at vurderingen av instituttsektoren i første omgang bør frembringe «måltall» for en forenklingssprosess og angi de største forenkling- og rasjonaliseringsgevinster, samt de institutter som blir mest berørt i denne forbindelse. NTNf bes også utarbeide en plan for prosessen videre – hvor målet er å komme frem til en bedre arbeidsdeling og forenkling med utgangspunkt i brukernes behov. Videre ser departementet størst behov for reorganiseringer i Oslo og Bergens-området.

Overkapasitet i instituttene?

I NTNf-rapporten konstaterer man at instituttsektoren er større i Norge enn i de fleste andre land. Særlig med oljeselskapenes medvirkning har sektoren vokst atskillig i de senere år. Men det heter at «et flertall av instituttene har økonomiske problemer og har hatt det i flere år».

NTNF sier likevel at man fortsatt vil være tjent med å opprettholde en relativt stor instituttsektor i Norge med bred tverrfaglig kompetanse og med spisskompetanse på områder av særlig betydning for norsk næringsliv og forvaltning. Men rapporten peker også på faren for reduksjon i instituttsektorens fremtidige oppdragsvolum.

Videre advarer NTNf mot ytterligere oppdragsorientert knoppsskyting fra U&H-sektoren basert på omfattende offentlig grunnfinansiering. Det heter også at NTNf «vil fraråde at forskningsstiftelsene i Oslo og Bergen utvikles til å bli aktive konkurrenter til eksisterende randsonestitusjoner. Dette kan lede til ytterligere fragmentering av forskningsmiljøene og av forskningsinnsatsen, og er uheldig i en situasjon hvor det blir stadig viktigere å kunne utnytte den felles ressurs U&H-sektoren og forskningsinstituttene representerer, til beste for resultatbrukerne. NTNf vil i stedet anbefale et utstrakt samarbeid mellom instituttene og nærliggende U&H-miljøer gjennom formaliserte samarbeidsavtaler».

Konsernmodell

I lys av de mange små og etter NTNfs mening «underkritiske institutter» foreslår rådet å etablere fem polytekniske FoU-konsern med ulik nasjonal hovedprofil som over tid vil kunne opparbeide «centre of excellence»-status på ett eller flere fagområder. Disse lokaliseres til Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger og Tromsø. Hvorvidt bransjeforskningen skal delta i disse konsern må avgjøres av de enkelte bransjer. NTNf antar at man innen utgangen av 1990 kan ha en mer rasjonell organisasjonsstruktur «dersom de sentrale myndigheter ønsker det».

Ny finansieringsstruktur

Om den nåværende finansieringsstrukturen ved instituttene heter det at forskjellene i basisfinansiering ved instituttene verken reflekterer noen nasjonal forskningsstrategisk prioritering eller noen samfunnsøkonomisk rasjonell allokering av offentlige midler. Uten nærmere drøfting og argumentasjon går man inn for at instituttene ikke lenger kan søke NTNf om prosjekt- og programmidler ut over basisbevilgningen – industrien skal få disse pengene og selv velge forskningsoperatør.

Dette er allerede fulgt opp i rådets budsjettforslag overfor Næringsdepartementet for 1991. Et slikt system forventes å bidra til en markedsbestemt nasjonal arbeidsdeling, til å unngå uheldig konkurransevridning og unødvendig utvikling av parallellkompetanse i og utenfor instituttsektoren. Hittil ser det ut til at det er dette punktet i rapporten som vil lede til mest debatt.

Se også neste side

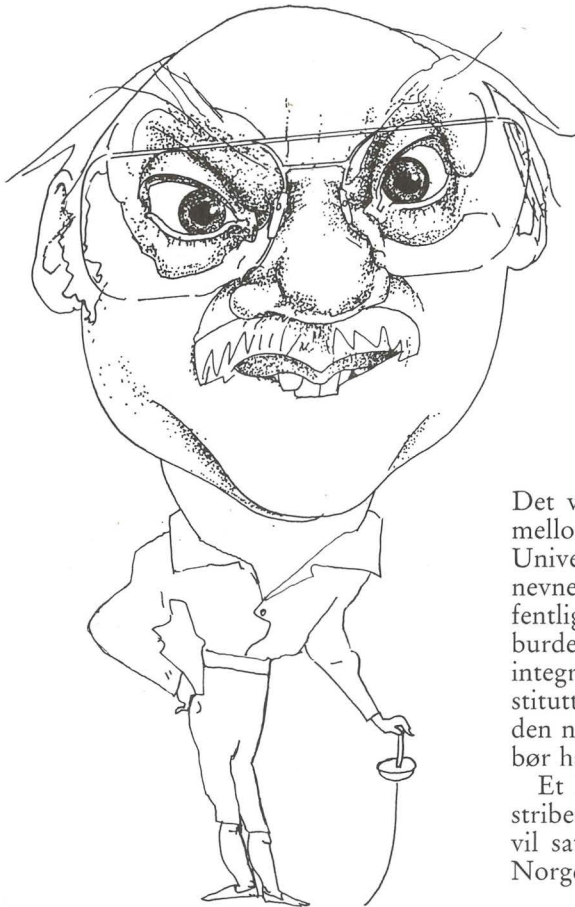

På et seminar i regi av NAVFs utredningsinstitutt (se neste side) presenterte Rolf Skår hovedpunktene i rapporten, bl.a. tallene som viser den sørnorske modell med en relativt stor teknisk-industriell instituttsektor og relativt lite forskning i selve næringslivet. De offentlige bevilgninger i mill. kr. og som andel av totalinntektene til disse instituttene var i 1987:

Næringslivssamarbeidende:	626,6	(41 %)
Departementssamarbeidende:	205,2	(54 %)
Bransjeforskningsinstitutter:	50,2	(38 %)

Duellen om

Er industrien alene i stand til å skape en gunstig næringslivsstruktur som trengs for å skape en gunstig næringslivsstruktur? Eller bør staten påvirke norsk industri langsiktig betydelige basis- og programberedning? Thulinutvalget

Det ville også skape ryddigere forhold mellom instituttene og universitetene. Universitetene burde ikke bygge opp nevneverdig anvendt forskning med offentlige midler – og knoppskyttinger her burde nå begrenses. Han ønsket ikke å integrere teknologispredning i de nye instituttkonsernene – det kunne påvirke den nøytrale status som slik virksomhet bør ha.

Et hovedpoeng for Skår var at industribedriftene selv må bestemme hva de vil satse på av forskning. I «konsernet Norge» er det næringslivet som må fun-

Helge Skjeseth og Hans Skoie

Dette ble de sentrale spørsmål på Utredningsinstituttets seminar nylig med temaet «Bør den norske instituttlinje avvikles? De teknisk-industrielle institutter på 1990-tallet». Hovedinnledere var Rolf Skår, nylig tiltrådt direktør i NTNF, og Johannes Moe, avtroppende direktør i SINTEF. Dessuten deltok forskningsleder Håkon With Andersen fra Senter for Teknologi og Samfunn i Trondheim og forskningsstipendiat Werner Christie Mathisen fra Utredningsinstituttet.

Skår: Mer bør overlates til næringslivet

Skår holdt seg primært til den nye NTNF-rapporten, som han selv har ledet arbeidet med. Innledningsvis betonte han at med nåværende industri- og universitetsstruktur ville vi også i dag ha opprettet anvendte institutter. Han framhevet betydningen av «gründer og entreprenørkultur» med sikte på nyetableringer innen høyteknologi. Det var et tankekor at en slik utvikling hadde skjedd i langt større utstrekning i Horten enn i Trondheim og Oslo, til tross for satsingen på informasjonsteknologi disse stedene.

Skår var likevel tilhenger av SINTEF-modellen, og håpet at den ville vinne innpass i de øvrige universitetsbyene.

gere som «generalforsamling». På kort sikt mente Skår at det kunne være klokt å overføre FoU-kompetanse fra instituttene til næringslivet. En styrket forskningskompetanse i næringslivet kunne på lengre sikt forventes å gi en økt oppdragsmengde til instituttene.

Moe: Konsern-modellen anvendes feil

Hovedopponenten Moe var svært uenig på dette punkt. Han viste bl.a. til Peter Drucker, som sterkt har understreket at mens et konserns divisjon bestiller og finansierer FoU som de ser behov for, er det en oppgave for konsernledelsen å stå for satsingen på risiko og langsiktig forskning. Slik opererer Hydro og Statoil, og her kommer det offentlige inn når modellen brukes på nasjonen.

Forslaget om at langt mer forskning skal brukes og markedsstyres, innebærer ifølge Moe, at instituttene må henvende seg til industrien for å få støtte til sine forslag. Det vil trolig utløse lite initiativ og kan virke konserverende for norsk næringsliv. Det betyr også at NTNF ikke får muligheten til selv å være på banen som et «konsern» for anvendt forskning og teknologi. Moe tok til orde for å dele NTNF-bevilgningen i to like

Dette handler

I forbindelse med seminaret fikk innleiderne og deltakerne følgende oppspill fra NAVFs utredningsinstitutt:

Hva bør det offentlige hovedoppgaver være på det teknisk-industrielle området? Fortsatt opprettholde og utvikle en stor instituttsektor? Eller er det andre tiltak som nå trengs? Bør kort og godt «den norske instituttlinje» avvikles?

Vi har ikke fått en sterk kunnskapsbasert industriutvikling i Norge. Dette til tross for alvorlige forsøk – hvorfor?

Skyldes dette i så fall utviklingen i forskning og teknologi så vel i bedrifter som ved universiteter? Eller er våre institutter preget av lav produktivitet og relevans som følge av dårlig rekruttering, forgubbing eller liten «stå-på-mentalitet»?

instituttene

estille den forskning og utvikling og industriutvikling i Norge? Skal «forsamling» for «konsernet Norge» på offentlige midler brukes til å gi – ved å gi oppdragsinstitutter – bidrag? Det siste er i tråd med hva som har vært gjeldende for 10 år siden.

debatten om

Eller er det en kapasitets- og strukturjustering som trengs? Skal vekten legges på: de nasjonale institutter av generell og spesiell karakter, eller de mange regionale enheter av ymse slag, eller universitetenes nye forskningsparker og randsoneinstitusjoner?

Hvordan eventuelt få til «det umulige» – en sanering?

Trengs det eventuelt en konsentrasjon av de offentlige midler om grunnbevilgninger og programbevilgninger av rimelig størrelse, slik Thulinutvalget foreslo for 10 år siden? Hvem skal i så fall ha innflytelse over disse?

Hvilke arbeidsoppgaver bør instituttene særlig konsentrere seg om – forskning, utvikling, rådgivning? Hvilke teknologier kan med fordel «dyrkes» i instituttsektoren? Hvor bør instituttene tyngdepunkter ligge i forhold til bedriftene og universitetene?

Tegninger:
Finn Graff

store deler – en del til instituttene og en del til NTNf for å initiere programmer og prosjekter. Det vil i tillegg lette rådets administrative byrder. For øvrig tok han til orde for en evaluering av instituttene bidrag til norsk næringsliv. Han konkluderte med at det er lite å glede seg over i rapporten, som trolig vil bidra til å undergrave rådets stilling.

With Andersen: Konsern-modeller kan ikke anvendes

Håkon With Andersen mente at bruken av begrepet «konsern» i forskningssammenheng kan være misvisende. Det er bredde og fleksibilitet som må vektlegges – ikke forskningens effektivitet i skalsammenheng. Det er misvisende å bruke industriens produksjonsbegrep på forskningen. Han mente for øvrig at en «produksjonsenhet» på 25 innen forskning neppe er mindre effektiv enn en på 100.

Fleksibilitet finner man gjerne i småbedrifter, mens effektiviteten selvsagt kan økes ved fusjon av bedrifter. En masseproduserende modell for forskning er neppe anbefalelsesverdig. Han hadde følelsen av at NTNf ved sitt forslag skyver ansvaret fra seg, mens det egentlige problemet er at NTNf har vansker med å finne sin naturlige plass i en samlet norsk industripolitikk.

Christie Mathisen: Markedsstyring kan ha utilsiktede konsekvenser

Christie Mathisen viste til USA, der det nå blir utviklet et nærmere samarbeid mellom universitetene og industrien, bl.a. gjennom nye instituttenheter. Han reiste også spørsmålet om i hvilken grad universitetene forandres ved å påta seg oppdrag fra industrien, og om dette eventuelt er en ønskelig utvikling. Kontraktforskning kan bl.a. undergrave den tradisjonelle kvalitetsbedømmelse av forskning ved å gjøre universitetene til «verksteder» for industrien. En slik utvikling har allerede funnet sted i mange anvendte institutter. I stedet for å være i

forkant av utviklingen kan forskerne bli fristet til å påta seg kortsiktige konsulentoppdrag. Denne konsekvensen av markedsstyring er kanskje ikke en gang i markedets interesse.

Skepsis til NTNf

Debatten ble preget av atskillig skepsis til NTNf-rapporten. Lengst gikk kanskje Leif Arne Heløe som i all vennskapelighet minnet sin kollega Skår om at det ikke er noen skam å snu – ifølge Fjellvettreglene. Sejersted og Sandvold kunne heller ikke følge Skår i «generalforsamlingsargumentet» – en bredere interesseavveining er nødvendig – f.eks. også av miljøinteresser.

FFIs betydelige suksess ble framhevet av mange – og instituttets mange *egenfinansierte* storprosjekter ble sett på som medvirkende til suksessen – bl.a. av Klippenberg og Drude Berntsen. Sistnevnte beklaget NTNfs instituttpolitikk i de senere år – og mente at rådet ikke hadde utviklet seg til det strategiske organ Thulinutvalget gikk inn for i 1981.

Både Aamodt og Ørbeck fra Alcatel/STK hevdet at industrien trengte instituttene – kanskje ennå mer i forbindelse med den internasjonalisering og arbeidsdeling som vi nå går inn i. □

Hovedinnsatsområdene skal evalueres

Hovedinnsatsområdene i norsk forskning skal under lupen. NAVFs utredningsinstitutt har nylig lagt fram en drøfting av et overordnet opplegg for evaluering av områdene. Hovedinnsatsområdene er kompliserte evalueringsobjekter. Tradisjonell mål-resultatevaluering er ikke tilstrekkelig.

Hovedinnsatsområdene som forskningspolitisk virkemiddel ble introdusert på midten av 80-tallet. De skulle være «brede områder av overordnet karakter hvor man gjennom flerårige programmer forventer å oppnå betydelige resultater» (St.meld. nr. 60, 1984-85). Med Miljøteknologi fra 1989 finnes det i dag ni prioriterte områder: Informasjonsteknologi (IT), Bioteknologi, Materialteknologi, Olje og Gass, Havbruk, Ledelse, organisasjon og styringssystemer (LOS), Helse, miljø og levekår (HEMIL) og Kultur og tradisjonsformidlende forskning (KULT). Det er gjort omfattende offentlige investeringer i innsatsområdene, de beslaglegger i dag om lag 2/3 av ressursene til norsk forskning. Ifølge den siste forskningsmeldingen skal de alle evalueres i perioden 1990-92.

Sammensatte evalueringsobjekter

Forslag til evalueringsopplegg krever kjennskap til evalueringsobjektene: Hva karakteriserer disse områdene som fagfelter og forskningspolitiske instrumenter? Skriftlige kilder og intervjuer ga følgende bilde:

Innsatsområdene skulle være tverrfaglige og tverrorganisatoriske – med *nasjonal* karakter. Dette representerte nye utfordringer for forskningsadministrasjonene – spesielt forskningsrådene som har det overordnede ansvar for de fleste områdene. Med Nasjonale komiteer, programstyrer og koordinerende utvalg – alle på tvers av fag og rådsgrenser, kan styringsstrukturen innenfor det enkelte området synes relativt infløkt og tung.

Organiseringen av områdene har vært

funksjonell i varierende grad. Innenfor enkelte programmer har det vært flere reorganiseringer underveis i programprosessen. Det *kan* vitne om evne til læring og vilje til styring. Det kan også være utslag av manglende kapasitet og kompetanse i forskningsrådene til fullt ut å hankses med slike omfattende og sammensatte styringstiltak.

Enkelte *målformuleringer* går igjen innen områdene: Det gjelder spesielt «kompetanseoppbygging» og «rekruttering», men også intensjonene om tverrfaglighet, økt internasjonalisering og utvikling av fagnettverk.

Ressurstilgangen varierer sterkt mellom områdene. KULT fikk tildelt 4 mill. kroner første år; det kan knapt kalles en «satsing» i tradisjonell forstand. Internasjonalt sett er det likevel en unik prioritering: Norge er det eneste land – så

LOS er evaluert

Åse Gornitzka

«Ledelse, organisasjon og styring» ble midt på 80-tallet pekt ut som et hovedinnsatsområde i forskningen. For å bli bedre rustet til omstilling av den offentlige forvaltning ønsket myndighetene å bedre sitt kunnskapsgrunnlag på dette feltet. Programmet startet opp i 1987 og disponerer nå over 30 millioner kroner i året.

På oppdrag av Norges råd for anvendt samfunnsforskning (NORAS) har Karl Erik Brofoss ved NAVFs utredningsinstitutt gjennomført en prosessevaluering av programmet.

Evalueringen har spesielt konsentrert seg om å vurdere LOS-programmets målformuleringer, organisasjons- og finansieringsform. Evalueringsrapporten beskriver prosessen rundt etableringen og driften av programmet fram til og med 1988 med det siktemål å forklare hvordan LOS-satsingen har fått sin profil og form.

Manglende operasjonell målsetning

Rådet for forskning for samfunnsplanlegging (RFSP) fikk oppgaven å utvikle et konkret forskningsprogram. Rådet oppnevnte en egen LOS-komiteé som skulle ha ansvaret for programmets faglige profil og administrative gjennomfø-

ring. Midlene til den første «runden» ble imidlertid utlyst før LOS-komiteén ble etablert og den nyopprettede komiteén fikk knappe to måneder på å vurdere de mange prosjektsøknadene. Komiteén rakk dermed ikke å utvikle en operasjonell målsetning for programmet. Dette hadde konsekvenser for den forskningsprofil programmet fikk i utgangspunktet.

Rammene for programmet var vide og det var ikke klart hva som skulle være LOS-relevant forskning. De tradisjonelle vitenskapelige kriterier dominerte i denne runden og grunnforskningsorienterte prosjekter fikk en sentral plass. De politiske intensjoner om en bruker- og handlingsorientert LOS-forskning var langt svakere ivaretatt. Resultatet ble en geografisk og tematisk fragmentert forskningsportefølje. Et hovedproblem med LOS-satsingen er nettopp at det har tatt lang tid å utvikle en operasjonell målsetning for programmet, påpeker evalueringsrapporten, og LOS-komiteén har foreløpig ikke lyktes i sitt arbeid med å tilspisse og avgrense programmet.

Bevilgninger til hovedinnsatsområdene i 1990

	Mill. kroner
Informasjonsteknologi (IT)	1399
Bioteknologi	100
Materialteknologi	85
Olje og Gass	135
Havbruk	110
Ledelse, organisasjon og styringssystemer (LOS)	37
Helse, miljø og levekår (HEMIL)	59
Kultur og tradisjonsformidlende forskning (KULT)	27

Kilde: Statsbudsjettet for 1990, Gul bok

langt vi kan erfare – som har prioritert «kultur og tradisjon» som innsatsområde i forskningen. Kontrasten til IT er stor; beløpet fra offentlige kilder som tilflyter dette området i 1990, er nærmere 1.4 milliarder.

Det er delte oppfatninger om i hvilken grad den offentlige prioritering i realiteten representerer en ny satsing. Innenfor noen av innsatsområdene dreier det seg uten tvil om et «krafttak». Men på visse felter – særlig innenfor de teknologiske/naturvitenskapelige områder – har bevilgningene tildels sterkt preg av omdisponering av «gamle» penger fra det offentlige.

Det er likevel et hovedinntrykk at offentlig satsing har hatt en «signaleffekt» overfor industri og næringsliv. Interessen fra privat hold for forskning og utvikling innen enkelte av områdene ville

neppe ha vært så stor hvis ikke disse feltene hadde hatt status som «innsatsområder».

Anbefalinger

I arbeidet med de forestående evalueringene har vi lagt vekt på drøfting og problematisering: I en tid da det meste skal etterprøves, blir det særdeles viktig å påpeke – ikke bare mulighetene – men også problemer og begrensninger ved evaluering. Vi skal kort gjengi noen *fellestrekk* i forslagene til evaluering innenfor hvert område.

Bred kartlegging

Myndighetene ønsker primært tradisjonell programevaluering med vekt på *resultatene* av programsatsingene. Med

tyngste fag-miljø på feltet, som disponerer en stor del av LOS-midlene, ikke står direkte i samhandling med LOS-komiteén. Hvis LOS-senteret skal være en hjørnestein innenfor dette hovedinnsatsområdet, bør den forskningen som finner sted her samordnes bedre med resten av programmet, anbefaler rapporten.

Fragmenterende finansiering

Måten programmet erfinansiert på er en kanskje enda viktigere del av LOS' styringsproblem. Siden programmet startet har det vært vekst i bevilgningene fra de enkelte fagdepartementene. Disse pengene er sterkt bundet til øremerkede forskningsprosjekter i departementenes egne sektorer, og det har vært tendenser til utvikling av ulike «sektorloser».

Finansieringsformen har med andre ord virket fragmenterende, og forskningsinnsatsen har kanskje blitt mindre sektorovergripende enn LOS-komiteén hadde ønsket. Store deler av LOS-midlene går på den ene side til LOS-senteret, på den andre side til øremerkede sektorprosjekt: det blir begrensede mid-

forskningsresultater menes vanligvis *faglige* resultater. Når det gjelder effekten av omfattende forskningsprogrammer som innsatsområdene, er det ikke nok utelukkende å vurdere kvaliteten av publikasjoner. Innsatsområdene skulle bidra til «konsentrasjon og satsing»: Overordnet må evalueringene kaste lys over – men også grad av integritet og spredning i forskningsaktivitetene. Innsatsområdene skal også oppfylle en rekke andre forskningspolitiske mål i tiden. Kartlegging av programeffektene må dermed også innebære studier av forskerrekuttering, utvikling av fagnettverk, internasjonalisering, grad av tverrfaglighet, etc.

Realisme i forventningene

I forskningsmeldingen (1988-89) uttrykkes det stor tiltro til de forestående evalueringene: «Denne evalueringen bør danne grunnlaget for hvilke innsatsområder som bør fortsette og hvilke som bør miste sin status som innsatsområde.» Regjeringen legger opp til at områdene skal evalueres i perioden 1990-92.

Både evalueringstidspunkt og karakteristika ved innsatsområdene tilsier at kun begrenset informasjon om *resultatene* av programsatsingene kan frambringes i evalueringene: I 1992 vil de fleste områdene nylig være avsluttet eller i sitt siste funksjonsår. Forskning har lang produksjonstid – det kan ta flere år etter programslutt før de fulle resultatene viser seg. 1992 er minst to år for tidlig for en samlet sluttevaluering, to-tre år for sent for såkalt midtveisevaluering – dvs.

Forts s. 22

LOS-senteret

En sentral del av LOS-satsingen er LOS-senteret som ble opprettet i Bergen. Senteret disponerer en tredjedel av LOS-midlene. Det er faglig autonomt og ikke formelt underlagt LOS-komiteén. Senteret er bygget opp rundt fremtredende forskere i statsvitenskap og sosialøkonomi. Senterets forskere berømmes for gode resultater: produktiviteten har vært høy og forskerne er aktive som nettverksbyggere, både nasjonalt og internasjonalt.

Senterets ledelse har lagt opp til at det skal være et «center of excellence» der dyktige forskere kan utfolde seg. Forskerne ved senteret er rekruttert og finansiert på individuell basis. Dette har bidratt til å gi senteret en noe fragmentert forskningsprofil. Følgelig bærer ikke LOS-senteret preg av sterk konsentrasjon og tverrfaglig satsing.

Hovedsvakheten med dette forskningssenteret, slik evalueringsrapporten ser det, er imidlertid at det i for stor grad er frikoblet fra resten av LOS-satsingen. Det kan være uheldig at landets kanskje

ler LOS-komiteén kan disponere for å ivareta sektorovergripende målsetninger.

Overordnet paradigme forsøkes

Som et middel til å styre og binde LOS-programmet sammen, satser nå LOS-komiteén på å utvikle et overordnet paradigme som prosjektene skal ses i lys av. Evalueringsrapporten stiller seg skeptisk til at denne styringsmodell vil kunne lykkes. Utviklingen av et slikt overordnet styringsperspektiv er krevende når det skal skje samtidig som programmet skal administreres. Dette har vært prøvd før i sammenheng med andre samfunnsvitenskapelige forskningsprosjekter uten særlig suksess. Evalueringsrapporten peker på faren ved å satse så ambisiøst: et overordnet paradigme som styringsinstrument kan lett bli koblet fra den faktiske administrasjon av programmet.

Evalueringen av LOS-området er publisert i: NORAS: Ledelse, organisasjon og styring (LOS). De tre første årene.

Humanioras problemer mellom gammelt og nytt

I Forskningspolitikk 1/1990 refereres fra en konferanse NAVFs utredningsinstitutt arrangerte om humanistisk forskning i desember 1989. Flere av de fakta og vurderinger som ifølge referatet ble fremlagt på konferansen, er ubestridelig korrekte. Men to av hovedinnleggene, ved Christoph Harbsmeier og (særlig) Gunnar Sivertsen, synes bygd opp om mer diskutabile synspunkter og formuleringer.

Jostein Gripsrud

Disse innlederne synes å ha en felles oppfatning av humanioras forskningshistorie de siste par tiår: Før hadde man «filologisk grunnkompetanse». Nå er grunnkompetansen og «de sentrale forskningsoppgaver» skiftet ut med «moteriktige emner», bl.a. ved hjelp av «moteriktige programmer og stipendordninger». Hovedårsaken til miseren skal angivelig være en innbilt «legitimeringskrise» omkring 1980.

Det er fristende å konstatere gjenklangen av det moteriktige slagordet «back to basics» i denne historieskrivningen. Men at noe er «moteriktig» er og blir et usaklig argument: Spørsmålet er om det er riktig. Mitt eget svar er mer komplekst enn det som kan rommes i *Forskningspolitikk*. Som kortfattede kommentarer til

Harbsmeier og Sivertsen kan jeg imidlertid tenke meg å framsette følgende:

NAVF satsset riktig

Et «oppbevart» humaniora fra f.eks. 60-tallet ville i dag vært en anakronisme, håpløst uten kontakt både med «virkeligheten» og internasjonale forskningsmiljøer. Faglig fornyelse på 70-tallet var i mange miljøer i stor grad drevet fram av studenter, som ved avsluttede studier hadde meget små sjanser til rekruttering. Ansvar for den faglige utviklingen har siden 1970 stort sett ligget hos forskere som fikk sine stillinger omkring dette

året eller på 60-tallet, og hvis faglige profil ble dannet tilsvarende tidlig.

Behovet for nytenkning og nydannelser var omkring 1980 utvilsomt til stede, også av såkalte «legitimeringsgrunner», og på bakgrunn av den skisserte rekrutteringshistorien er det ikke overraskende at deler av fornyelsen måtte foregå på tvers av og i utkanten av etablerte fagområder. NAVF har her forstått situasjonen riktig og på en utmerket måte spilt rollen som entreprenør.

Dette er medieforskningen eksempel på

Det kanskje beste eksemplet her er de humanistiske mediestudiene som er etablert siden midt på 80-tallet. At humaniora før denne tid var nesten fullstendig

Humaniora på «tiltak»

Svingningene mellom kraftig vekst og påfølgende stagnasjon i studenttall og stillinger de siste 20 årene har hatt særlig ekstreme utslag i humaniora. Spesielt de store disipliner har hevet seg og sunket sammen igjen som blåsebelger i takt med utdanningsbehov og arbeidsmarked. Et viktig spørsmål er hvilke virkninger dette har hatt på selve forskningen.

Gunnar Sivertsen

I en paneldebatt om humaniora (se *Forskningspolitikk 1/90*) beklaget jeg en av virkningene: den manglende kontinuitet i arbeidet med de sentrale humanistiske forskningsoppgaver. I et motinnlegg (dette nummer) hevder Jostein Gripsrud at jeg dermed etterlyste anakronistiske paradigmer fra 60-tallet. De «sentrale problemstillinger» mener han at man snarere finner i humanistisk medieforskning – et nytt forskningsfelt som han selv arbeider på.

Min mening var ikke å starte en debatt om hva som er viktigst – gammelt eller

nytt i humaniora – men å utfordre de forskningspolitiske ideer og prioriteringer man har villet hjelpe humaniora med gjennom to vanskelige tiår. Gripsruds polemikk gir anledning til å utdype dette – forhåpentlig denne gang uten å virke som «en meget sneversynt dyrker av en overlevert definisjon av Den Nasjonale Kulturarven».

Humanioras vilkår i forskergenerasjonenes reservater

Gripsrud har rett i at faglig fornyelse i humaniora har måttet skje på tvers av og utenfor etablerte emneområder, men i mitt perspektiv er nettopp dette et stort problem. Det er sikkert også riktig at humanistisk medieforskning representerer et særlig aktivt og nyskapende miljø og en nyttig og viktig innsats som det har vært all grunn til å gi egne institusjoner og ressurser. Men i mitt perspektiv illustrerer medieforskningen den yngre «tapte» forskergenerasjonens vilkår. Et-

uten dekning av både de levende bilders medier og av den allestedsnærværende populærkulturen, sier sitt om behovet for fornyelse: Det var skandaløst. På bakgrunn av mine erfaringer fra Bergen vil jeg også si følgende:

Dette «moteriktige» fagområdet har for det første på kort tid etablert seg som et av de mest internasjonalt orienterte humanistiske fagene mht. til forskernettverk, publisering, konferansedeltakelse med egne innlegg, utveksling av gjesteforskeropphold, bruk av gjesteforelesere m.m. For det andre har det virket sterkt befordrende på samarbeidet mellom estetikk- og kommunikasjonsfag både mht. undervisningstilbud og *sentrale felles vitenskapelige problemstillinger og felt*. For det tredje har det gitt ikke uve-

sentlige bidrag til et bedret utvekslingsforhold mellom Universitetet og samfunnet/allmennheten. Satsingen på medieområdet har vært, og er fortsatt, en absolutt nødvendig og ytterst produktiv investering på flere felt og nivåer.

Misforstått motstilling av Ibsen- og medieforskning

Det er en svært uheldig misforståelse at den som «vil drive Ibsen-forskning på internasjonalt nivå» nødvendigvis er viktigere for humaniora enn den som vil «studere medieformidlingen av norsk kultur i forbindelse med Lillehammer-OL». Mens den første kan tenkes å gi seg i kast med ytterst marginale spørsmål i et ytterst veloppdyrket forskningsfelt, må den andre gi seg i kast med *grunnlags-*

problemer: Hva er «norsk»? Hva er «kultur»? Hva innebærer «medieformidling»? Man skal være en meget sneversynt dyrker av en overlevert definisjon av Den Nasjonale Kulturarven for å påstå at uspesifisert Ibsen-forskning er mer «sentral» for humaniora enn et mediekulturprosjekt av det nevnte slaget.

Jostein Gripsrud er førsteamanuensis ved Institutt for massekommunikasjon, Universitetet i Bergen.

ter at dørene ble stengt for ansettelser, har denne generasjonens sjanse vært stipendtiltak og øremerkinger til oppgaver som kunne begrunnes ekstraordinært med udekkede forskningsbehov.

Viktigere enn å hylle innsatsen på disse nye områder synes jeg det er å vise *utålmodighet* overfor den manglende fornyelse og forskningsaktivitet på de etablerte problemområder. Her har en stor generasjon av *undervisningsfolk* – rekruttert til universiteter og høyskoler under utdanningsekspløsjonen – satt seg på de tradisjonelle forskningsoppgaver, og der har de stort sett *sittet* gjennom 80-tallet mens de manglet studenter. (At studentene nå er tilbake igjen, vil heller ikke gi mer forskning.)

Mitt eksempel med Ibsen-forskningen trenger tydeligvis utdyping: Her er et problemområde som aktivt engasjerer litteraturforskere verden over, mens emnet med noen få unntak ligger dødt blant norske forskere rekruttert fra 1970 og framover. Det meste er publisert tidligere. Når Gripsrud kaller Ibsen-forskningen for «et ytterst veloppdyrket forskningsfelt», må det bety at han anser som tilstrekkelig den innsats som ble gjort

under paradigmer han samtidig anser som anakronistiske. Hvorfor ikke heller utålmodig spørre etter de resultater som nye metoder og perspektiver kunne gitt?

Humanioras vilkår i økonomismens tiår

Alvoret i situasjonen med manglende fornyelse på etablerte områder ble dokumentert da HF-fakultetet ved Universitetet i Oslo i desember publiserte en utredning om kompetansefordelingen i kommende forskergenerasjon. En oversikt over de emner som stipendiatene er i ferd med å spesialisere seg på viste at fakultetet så å si i alle disipliner vil mangle spesialisering i eldre emner: eldre historie, arkeologi, språk, kunst, litteratur, osv. 80-tallets satsing på samtidsrettet og samfunnsrelevant humaniora har hatt sin utilsiktede virkning.

Man fornyer ikke humanistisk forskning bare ved å skifte beite. Humaniora har alltid vært både tradisjon og fornyelse. Den manglende kontinuitet i norsk humanistisk forskning er bekymringsverdige, fordi fagenes samfunnsmessige betydning først og fremst består i at *virksomheten* i humaniora videreføres

gjennom generasjonene som en del av kulturlivet og utdannelsessystemet. Denne betydning er viktigere enn de «anvendelsesmuligheter» og «resultater pr. investert krone» som man med 80-tallets forskningspolitiske språk (se også Gripsruds beskrivelse av eget forskningsfelt) har etterspurt med målrettet stipendiering. Forsøkene på å legitimere humaniora på 80-tallets økonomistiske premisser har underminert det som i siste instans er legitimeringsgrunnlaget.

Kanskje vil 80-tallet i ettertid framstå som den perioden da den hittil høyest utdannede, mest spesialiserte og minst allmenndannede generasjon av beslutningstakere i politikk og næringsliv tok de hittil dårligste og mest kortsiktige beslutninger med det hittil største låneopptak, oljemilliardene, som salderingspost – nettopp fordi samfunnets ledere og eksperter ikke lenger var tuktet i en humanistisk dannelsesstradisjon som ga dem en forståelseshorison omkring sin spesialisering. 90-tallet vil forhåpentlig i mindre grad akseptere denne høyt gasjerte idioti.

NAVF og kvinneforskningen

Det mest uheldige trekk ved kvinneforskningen er at den langt på vei er et tabuemne som ikke blir utsatt for vanlig og nødvendig kritikk. Både kvinner og menn er engstelige for å komme med selv den mest legitime kritikk fordi de da kan utsette seg for ubehagelig sjikane og personangrep. Dette er for øvrig noe en kjenner til fra tidligere manifisteringer av vitenskap som kan være under svøpen til en ideologi.

Karl Egil Aubert

En institusjon som NAVF burde i høyere grad enn en enkeltperson ha mot til å vise selvstendig og uavhengig tenkning uten redsel for personangrep og andre konsekvenser. Jeg mener at NAVF har forsømt sine muligheter til å påvirke sitt eget sekretariat for kvinneforskning i en positiv retning ved å inntra rent byråkratiske og temmelig innholdsløse holdninger i forbindelse med en evaluering som nylig er foretatt av dette kvinnesekretariatet. NAVF hadde her en helt utmerket mulighet til å sette dette sekretariatet under en høyst påkrevet, meningsfull og innholdsmessig debatt.

Den første feil som NAVF begikk i denne forbindelse var at det oppnevnte et evalueringsutvalg som var uegnet til denne oppgaven og fra hvilket man neppe kunne vente seg mer enn nettopp en byråkratisk behandling og en sandpåstrøing. I et høyst kontroversielt spørsmål som dette ville det jo vært naturlig at man nedsatte et utvalg som i betydelig større grad gjenspeilet både en større faglig bredde og kompetanse og tok hensyn til de meget varierende holdninger som eksisterer på dette området. Slik komitéen ble sammensatt må det være til-

latt å si at det hele smakte av et såkalt bestillingsverk.

Allerede på tampen av 1989 sendte jeg til ledende personer i NAVF, til evalueringsutvalgets medlemmer og til andre et skriv på 7 sider hvor jeg sterkt kritiserer den innholdsløse og tannløse form som evalueringsutvalgets rapport av 15. august 1989 har fått. Her skal jeg bare gjengi noen hovedpunkter i min kritikk. En mer fullstendig versjon vil trolig bli trykket i en lengre artikkel som også inneholder andre aspekter ved norsk kvinneforskning.

Tar lett på selve forskningen

I sin rapport kommer evalueringsutvalget gjentagne ganger tilbake til en tre-fire hovedprosjekter i kvinneforskningen: Bokserien *Kvinnens levekår og livsløp*, prosjektet *Kvinnens utviklingsmuligheter*, tidsskriftet *Nytt om kvinneforskning*, samt det forskningspolitiske debattskriftet *På kvinnens vis – med kvinnens råd. Nye perspektiver på forsknings-*

politikken. Til disse forskjellige publikasjonene gir komitéen uforpliktende og generelt rosende kommentarer som f.eks.: «Resultatene slik de manifesterer seg i *Kvinnens levekår og livsløp* er imponerende». Og videre: «Både hva omfang og kvalitet angår står den sterkt i et nordisk og bredere internasjonalt perspektiv».

En skulle tro at en komité som kommer med så rosende uttalelser også følte et behov for mer konkret å gi detaljer om resultatene og resonnementene i det minste i *noe* av denne forskningen. Komiteen kan ikke dekke seg bak ordlyden i mandatet ved å si at denne ikke gir noe direkte oppdrag om en grundigere vitenskapelig vurdering. For dette siste er og blir selve hovedsaken i en vurdering av hvilke frukter kvinneforskningssekretariatet har båret. I stedet har altså komitéen valgt å legge seg på et temmelig innholdsløst og sjablonmessig nivå og selv benytte seg av kvinneforskningens allerede utslitte stereotyper slik som «kvinneperspektiver» etc. En komité som denne burde, om den hadde kompetanse til det, nettopp gå i dybden og analysere innholdet i disse klisjéene i forbindelse

Svar til Karl Egil Aubert

Etter NAVFs styres oppfatning er det ønskelig at evalueringer blir gjenstand for offentlig debatt og kritisk vurdering, enten de er foretatt av NAVF eller av andre. Det er viktig å få belyst de metodiske og andre problemer knyttet til alle former for evaluering, slik at de gir et best mulig grunnlag for oppfølging. I Auberts innlegg er imidlertid noen av synspunktene på et noe mangelfullt grunnlag formulert som en kritikk av NAVFs opplegg for evalueringen og utvalgets arbeid.

Leif Arne Heløe

Et hovedpunkt i Auberts kritikk av utvalget er at det har forsømt seg

ved ikke å foreta en *innholdsmessig* evaluering av kvinneforskningen. Utvalget fikk imidlertid et mandat som gjelder sekretariatets virksomhet som et forskningspolitisk virkemiddel for å fremme og koordinere kvinneforskning ved initiering, stimulering, formidling av informasjon og oppbygging av nasjonale nettverk, for å øke rekrutteringen av kvinner til forskning, samt å skape kontakt mellom forskere, myndigheter og allmenheten. Hensikten med evalueringen var å vurdere sekretariatets måte å løse disse oppgavene på, ikke å foreta en områdeevaluering av forskningen selv. Dette er en annen og langt mer omfattende oppgave enn den utvalget fikk, og ville lagt andre krav til utforming av mandat og sammensetning av utvalget. Auberts kritikk av utvalgets egnethet til å gjennom-

føre oppgaven synes å ha sammenheng med at han mener utvalget burde hatt et annet mandat enn det det fikk.

Det samme kan også sies om Auberts etterlysning av en diskusjon av kvinneforskning som «ideologisk vitenskap». Dette er en problemstilling som hører hjemme i en allmenn debatt om faglige og fagpolitiske sider ved bl.a. kvinneforskning, en debatt som foregår og bør foregå i og utenfor NAVFs organer, gjerne også i tilknytning til denne evalueringsrapporten. Problemstillingen, i den generelle formen Aubert skisserer den, synes likevel uegnet for et spesifikt evalueringsoppdrag av den type som det her er snakk om.

Behandlingen av evalueringsrapporten i NAVF er ellers ikke avsluttet. I løpet av høsten vil det i større detalj bli tatt stilling til forslagene til organisering av det permanente SKF. Dette er en debatt styret gjerne mottar innspill i. □

med de arbeidene som komitéen selv bruker så sterke adjektiver om.

Ideologisk vitenskap

Komitéen har også forsømt andre nærliggende oppgaver. Begrepet «ideologisk vitenskap» har en usedvanlig dårlig klang etter det en opplevde på dette området under totalitære regimer i øst og vest i 1920- og 1930-årene. Her var det det mannsdominerte Akademia som var å dadle for noen av de mest ondartede overtramp i vitenskapens historie, også innen fag som biologi og fysikk, ja, utrolig nok også i matematikk. Opposisjonen mot den ideologisk godtatte vitenskap kunne i denne tiden gå på livet løs. Mange andre og mildere varianter av ideologisk vitenskap har også sett dagens lys både før og etter denne tiden.

Spørsmålet om en mulig og utilbørlig ideologisk slagside i kvinneforskningen synes, til tross for sin viktighet, å fremstå som noe av et tabuområde for evalueringsutvalget. Men det finnes jo egentlig ingen gode grunner for å være engstelig for å uttale seg om dette temaet, all den stund det jo er klart for alle og enhver at det er menn som har vært de største syndere på dette området. Komiteen kunne derfor med stor ro, og uten noen større fare for å bli anklaget for å være «manns-sjåvinister», ha kommet med en vennlig anmodning til kvinnene om å la være å følge i mennenes fotspor på akkurat dette området.

Kvinnediskriminerende?

Det kan være grunn til å spørre om denne evalueringen ikke er en smule kvinnediskriminerende, selv om komitéen selvfølgelig vil betrakte dette som en formastelig og uberettiget insinuasjon. For er det noe den har beflitt seg på så er det jo nettopp å ha et mest mulig positivt syn på kvinneforskningen og anbefale løsninger til fremme og støtte av denne.

Viktigere enn hensikten er imidlertid de tanker som meget naturlig kan melde seg hos rapportens lesere. Å behandle kvinneforskningens innhold på en så overflattisk måte er allerede å utvise liten respekt og interesse for denne forskningen. De pene ord kan ikke rette på dette, snarere tvert imot. På den annen side vil denne samtidig overflatiske og ensidige fokuseringen på kvinneforskning være med på å bygge opp om den forestilling at kvinner ikke har den fornødne kapasitet til å hevde seg innen de mest prestisjetunge, tradisjonsrike og abstrakte vitenskapsgrener som matematikk, relativitetsteori, kvantemekanikk etc. Komiteen gir implisitt og ufrivillig et inntrykk av at kvinners forskning hovedsaklig kan utfolde seg på de områder hvor de får et ekstra puff fra et ideologisk eller politisk engasjement, mens de har vanskeligheter med å hevde seg på de mest tradisjonsrike og abstrakte områder av vitenskapen.

Analysene mangler

Det essensielle i min kritikk, slik den ble sendt til NAVF, gjelder altså først og fremst to ting: På den ene side at det burde vært gitt en rimelig grundig og veloverveid innholdsmessig analyse av *noe* av den kvinneforskning som utvalget roser så sterkt, og på den annen side at det burde vært gitt en behandling av kvinneforskningens særskilte problemer som f.eks. dens ideologiske slagside, dens lukkede og kritikkfattige miljø, den vage, alle steds nærværende retorikk omkring begrepet «kvinneperspektiver» osv.

Å unngå disse spørsmålene fullstendig, slik evalueringsutvalget har gjort, er rett og slett å benekte den særstillingen som man har gitt kvinneforskningen ved å opprette dette NAVF-sekretariatet. Det burde være midt i blinken for et slikt evalueringsutvalg å komme inn på de spesielle vanskeligheter og problemer som denne ideologiske forskningen byr på, og hvilke organisatoriske og administrative tiltak som bør settes i verk for iallfall i noen grad å kunne overvåke kvaliteten av de vitenskapelige produkter som sogner til det lukkede miljøet omkring sekretariatet. Dette angår i høyeste grad sekretariatets forskningspolitiske rolle slik mandatet foreskriver.

NAVFs ansvar

Evalueringsrapporten inneholder også et 27 siders vedlegg som bærer tittelen: «NAVFs sekretariat for kvinneforskning. En historisk skisse med vekt på målsetning og forskningspolitisk profil». Det er utarbeidet av utvalgets sekretærer, Nils Roll Hansen og Vera Schwach fra NAVFs utredningsinstitutt. Det er dessverre skuffende å måtte konstatere at dette avsnittet ikke skiller seg i noen vesentlig grad fra de andre delene av rapporten. Også her demonstreres en forbausende grad av manglende kritisk sans. Forfatterne nøler ikke med å ta kvinneforskningens vage klisjeer i sin munn og la disse bli stående upresisert og uforstått.

Alt i alt burde det så avgjort vært et poeng å prøve å få frem noe av den uenigheten som forekommer ellers i universitetsverdenen om dette temaet, ikke bare i form av nøytrale og tannløse gjengivelser av motsatte standpunkter – som om det ikke skulle være noen forskjell på dem, eller som om de skulle være like gode. Et pust av selvstendig tenkning ville under enhver omstendighet vært av det gode.

Hovedansvaret for at denne evalueringen av NAVFs sekretariat for kvinneforskning ikke er blitt det man kunne vente og håpe i overensstemmelse med mandatet, ligger hos NAVF – og ikke primært hos evalueringsutvalget, selv om dette utvalget også bør kritiseres.

Karl Egil Aubert er professor i matematikk ved Universitetet i Oslo.

Sekretariatets rolle

I sin kritikk av evalueringen av NAVFs kvinneforskningssekretariat berører Aubert også bidraget fra evalueringsutvalgets sekretariat.

Nils Roll-Hansen

La meg først understreke at arbeidet som sekretær for et utvalg som man var sterkt uenig med var vanskelig og konfliktfylt. Jeg er helt enig med Aubert i at evalueringen har alvorlige svakheter. Utvalget ville tjent kvinneforskningen bedre med en mer kritisk vurdering av virksomheten. Det hadde liten distanse til den ideologien som har preget kvinneforskningssekretariatet og var uvillig til å drøfte seriøst den kritikken som var reist f.eks. fra kvinnelige forskere innen naturvitenskapelige fag.

Fra begynnelsen henledet jeg utvalgets oppmerksomhet på den kritikken som var kommet og hevdet at den måtte tas alvorlig. Jeg hevdet også at en innholdsmessig vurdering av vitenskapelige prosjekter med nær tilknytning til sekretariatet var viktig. Kritikken var i stor grad rettet mot nettopp disse prosjektene og den vitenskapsideologien som hadde inspirert dem. Utvalget hadde imidlertid liten sans for slike synspunkter og jeg fikk forholdsvis snart klar beskjed om ikke mer å blande meg opp i møtene på denne måten.

Det historiske vedlegget som jeg har skrevet sammen med den andre sekretæren, Vera Schwach, beskriver utviklingen av de forskningspolitiske og -ideologiske motsetninger omkring sekretariatet. En slik beskrivelse burde gjøre det klart for en oppmerksom og nøktern leser at det var sentrale problemer som utvalget ikke tok opp. Å gi direkte uttrykk for egne meninger om selve evalueringen var vanskelig som sekretær.

I likhet med Aubert mener jeg det er galt å afveie behovet for en innholdsmessig evaluering av den vitenskap som sekretariatet har fremmet og formidlet. En evaluering av byråkratiske former uten hensyn til det faglige innholdet er utilfredsstillende. Det gir ingen adekvat evaluering av sekretariatets forskningsadministrative og -politiske virksomhet. Man kan også spørre om dette forsvaret for innstillingen er helt konsistent. For utvalget gir jo, som ett av premissene for sin evaluering, en meget positiv, om enn overfladisk og udifferensiert, vurdering av norsk kvinneforskning.

Men heldigvis har det, ikke minst takket være Auberts innsats, foregått en klargjørende offentlig diskusjon om norsk kvinneforskning og kvinneforskningssekretariatet. □

Ulf Torgersen

Hva tåler universitetet?

Debatten om universitetenes livsform og kvalitet kom aldri riktig opp fra bakken, siden man vekslet mellom å diskutere den interessante tesen om at det norske universitetet var langt under pari (noe som aldri ble påvist) og å drøfte om ting kunne gjøres bedre (noe få vil benekte). Kvalitetskurvens historiske form forble uavklart. De som gikk inn for å «gjenreise» universitetet kom seg aldri til å datere gullalderen og forfallet med rimelig nøyaktighet, langt mindre dokumentere slike tidsangivelser.

Lenge etter at denne debatten ble «oppfattet som avsluttet» av avisredaksjoner, har vi nå fått det første overbevisende empiriske innlegget i doktoravhandlingens form.

Vagheten i debatten henger nøye sammen med ambivalensen i de fornemmelser som møter universiteter og høyskoler. Mange har stor respekt for slike institusjoner, et noe mindre antall søker opptak ved dem, og – om vi skal tro NAVFs utredningsinstitutt – kvier seg for å forlate dem. Samtidig får mange en og annen skramme i det mangeårige samliv. Studenter kan få en tiendedel for dårlige karakterer. En statssekretær kan ha søkt en universitetsstilling og blitt forbigått av en undermåler. En administrator kan ha levert inn sitt magnum opus for doktorgraden, og så var det ikke magnum nok. Organisasjoner som mot romslig vederlag skal saumfare og rasjonalisere universitetet har nok også enkelte ansatte som har fått reformviljen skjerpert av en tidligere nesestyver.

Svein Kyviks avhandling er ikke preget av slike affekter. Den er egentlig ikke skrevet for å gi svar på spørsmålet om hva som har skjedd med universiteter og høyskoler i etterkrigstida, hva de har opplevd og hva de har tilpasset seg. Den er en redegjørelse for hvilke faktorer som påvirker den vitenskapelige produktiviteten (definert som produksjonens omfang, ikke kvalitet) hos norske forskere, og tar opp slike faktorer som kjønn, alder, instituttstørrelse osv. og sammenlikner hele tiden funnene med resultater fra andre land. Grunnlaget er et enquete-materiale fra 1981 som med god svarprosent dekker størstedelen av universitetssektoren.

Kan også leses som universitetshistorie

Når jeg leser avhandlingen litt annerledes enn Kyvik har skrevet den er det ett

punkt som er viktig. Informasjonen om de undersøktes fødselsår kan brukes på to måter, som informasjon om alder og som informasjon om generasjoner. Kyvik legger konsekvent det første synspunktet til grunn og ser på ulikheter mellom aldersgruppene som informasjon om hva årene gjør med oss. Men man kan også se på slike forskjeller som vitnesbyrd om suksessive lærerårganger, og dermed som informasjon om hva som har hendt med universitetet i etterkrigstida, som har sett mange endringer i universitetets rammer og levekår.

Spørsmålet er hvor godt det har holdt stilen gjennom tida, eller om man vil: hvor robust det har vært. I det følgende skal jeg – vel vitende om at dette materialet ikke gir noen definitiv rettleiing mht. hva som er den riktige tolkningen – tolke det ut fra generasjonssynspunktet, selv om det medfører at denne artikkelen er en heller enøyd anmeldelse av Kyviks arbeid.

Hvilken virkning fikk den sterke veksten?

Lesningen av Kyviks arbeide gir et sterkt inntrykk av at det norske universitetssystemet er et heller robust system. Hver-

Svein Kyvik: Scientific Publishing and Productivity in Norwegian Universities. Institute for Studies in Research and Higher Education. The Norwegian Research Council for Science and the Humanities. 1989. 423 s.

ken en sterk orientering mot undervisning hos myndighetene eller mere indirekte effekter av omfanget av de mange nye oppgavene universitetet er stilt overfor, synes på avgjørende vis å pense universitetet av fra sin solide og grunnleggende orientering mot forskning, selv om Kyvik dokumenterer mindre avsporinger.

Ta for eksempel virkningen av den dramatiske veksten av universitetene fra og med 1960-årene. Mere konkret er dette spørsmålet om man kan finne noen tegn til at den kraftige ekspansjonen førte til en innmarsj av lite kvalifiserte forskere, med beklagelig lav produktivitet. Dette ser man egentlig få klare tegn på. Skulle noen årsklasser vært kvalifisert til en slik betegnelse som den «tapte generasjon», måtte det være dem som er 40-44 år i 1981, og altså 30-34 i 1971. Men denne kategorien har ifølge Kyvik en rimelig høy produksjon. Det skulle den ikke hatt om den var et oppsop av mindre kvalifiserte for å fylle stillinger opprettet i hurten og sturten. Ikke alle universitetsfag er like, men alt i alt synes det å være lite å bekymre seg over.

Kjempeveksten var ikke ledsaget av et alment fall i forskningsproduksjon. Kyvik finner en viss sammenheng mellom alder og produktivitet, med et produktivt høydepunkt i slutten av 40-årene, men om nå dette skyldes alder og ikke generasjon, medfører selv betydelige endringer i de ansattes alderssammensetning ikke noen vesentlig reduksjon i den samlede produktivitet. Kanskje skjer det en forgubbing ved universitetet, men den ser ut til å være mer et problem når gubbene etter århundreskiftet i store skarer slutter i sine stillinger, og må erstattes.

Rang og produktivitet

Man merker seg også at Kyvik finner en sterk sammenheng mellom rang ved universitet og produktivitet. Teorier om at professorene har arbeidet seg fram til sin stilling og deretter tar livet med ro, i motsetning til det øvrige personalet, eller blokkerer toppstillingene for talentene, er det liten støtte for.

Heller ikke ser det ut til at myndighetenes bevilgningspolitikk har slått særlig sterkt ut. Universitetet har vist betydelige evner til å avarere en del tiltak, slik at de ble noe annet enn myndighetene hadde tenkt. Myndighetene ønsket f.eks. å favorisere undervisning på bekostning av forskning, – ikke minst under inntrykket av de digre studentkullene. En sterk sat-

sing på lektorstillinger fulgte. Disse skulle benyttes – noen ville si utnyttet, andre utbyttes – til massiv undervisning. Var disse intensjonene blitt fulgt opp lojalt, ville effekten vært at universitetene hadde fått en todelt stab, et A-lag av forskere, og et B-lag av undervisere.

Lærer eller forsker?

Universitetene var i prinsippet velvillige overfor ideen. Men da lektorene først godt og vel var ansatt pekte de på det urettferdige i dette skillet, og arbeidet for å få vilkår som lå tettere opp til professorenes. Og siden myndighetene ikke bare hadde sans for undervisning, men også for likhet, ble resultatet en enhetlig

stab med enhetlige plikter og forskningsinnsats som primært ansettelsesgrunnlag.

Disse opportunistiske fiffene skal vi være glade for. Uten dem ville klagene over at vi ikke likner universiteter som det ikke er naturlig å sammenlikne oss med vært langt mer berettiget. Kyvik dokumenterer høy generell forskningsorientering bl.a. ved hjelp av et spørsmål som utesker de universitetsansattes selvopfatning: definerer de seg som forskere eller lærere? Han finner bare moderate forskjeller mellom rangnivåene: det er flest som definerer seg som forskere blant professorene, men andelen er ikke svært mye lavere for de øvrige. Han kunne uten tvil gått enda videre i analysen av dette gode spørsmålet.

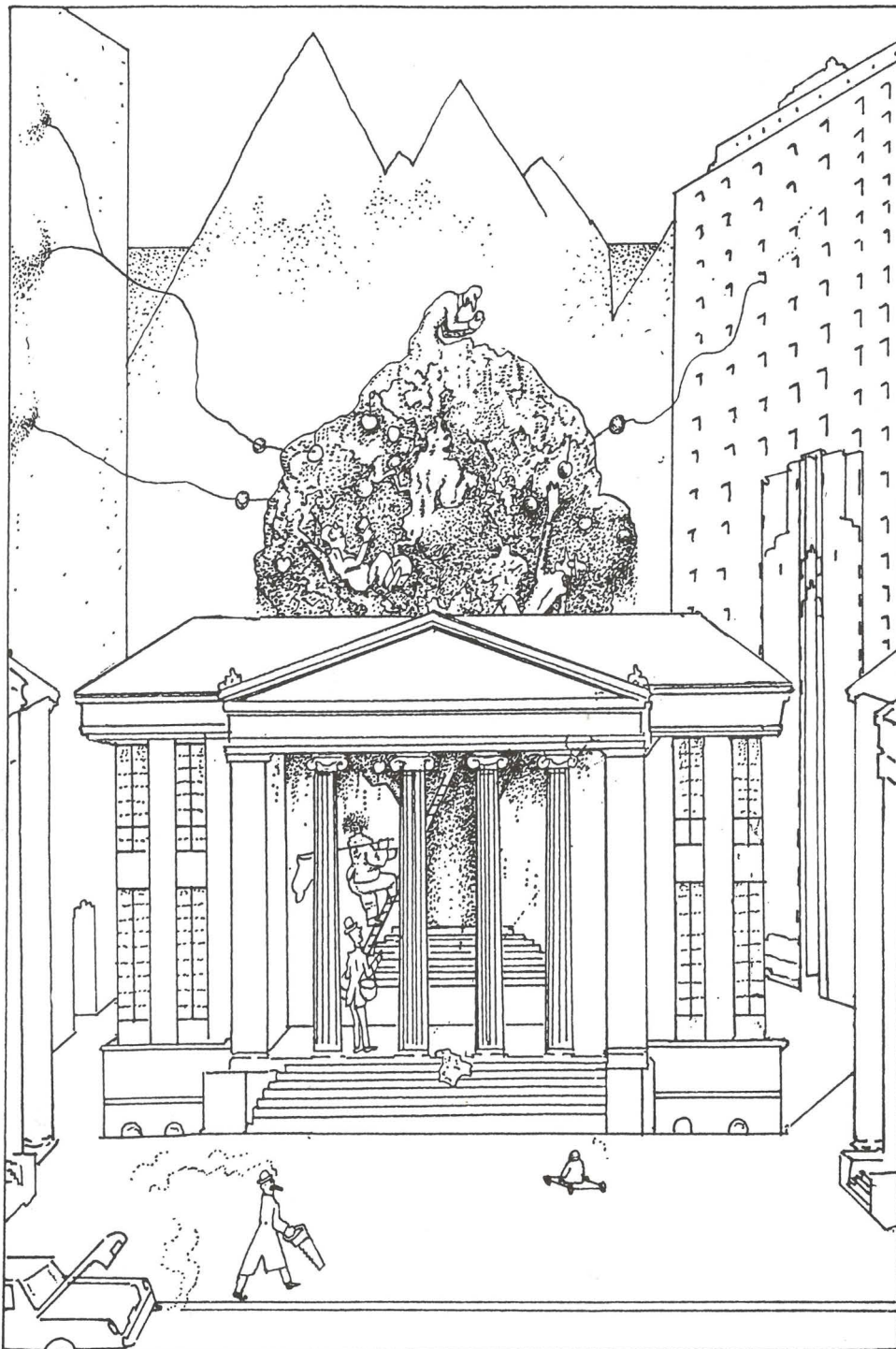
*Økt administrasjon
– er det ingen realitet?*

Kyviks redegjørelse for universitetsansattes tidsbruk støtter heller ikke tanken om at den kraftige veksten medførte en økning av administrative byrder. Den tida som universitetsansatte brukte til administrasjon i 1981 utgjorde om lag en femtedel av samlet arbeidstid, og det er omtrent hva Stein Sandbo fant i 1971. Den administrative belastningen er altså stabil og lite foruroligende.

Jeg minnes og jeg stusser. Var det virkelig ikke mere tid som gikk tapt omkring 1970? Var det bare et visst innslag av opprivende uenighet lokalisert til bestemte fag? Det ville i alle fall vært av stor interesse å få framlagt data som ikke bare fortalte noe om gjennomsnittsbyrden av administrasjon, men også om alle hadde omtrent like stor belastning eller om denne varierte sterkt. Kanskje kan man her finne noen forskjeller mellom 1971 og 1981, selv om de rapporterte funn ikke gir grunn til de aller største forhåpninger. Jeg har med andre ord alvorlige problemer med helt å gi avkall på muligheten for en senere omkamp mellom egne impresjonistiske fordommer og Kyviks data.

Lite kontakt utad?

Det har av og til vært reist kritikk mot universitetet for at det ikke er tilstrekkelig opptatt av å spre den kunnskapen som det samler inn, og det er selvfølgelig ingen heksekunst å legge lista så høyt at universitetets plikt som folkeopplyser ikke kan oppfattes som oppfylt. Omvendt er det ikke vanskelig å se på de utallige kravene til universitetet som et sidespor, eller eventuelt et ledd i statuskampen mellom universitet og media.

Forts. fra forrige side

Kyviks data gir ikke noe godt grunnlag for en definitiv vurdering, men han dokumenterer et ikke ubetydelig innslag av populærframstilling eller rapporter rettet mot andre instanser enn medforskere. Det er riktignok betydelige forskjeller mellom fagene, med minst popularisering i medisin og mest innenfor humanistiske fag. Hans data gir også muligheter for å sammenholde populærvitenskapelig produktivitet med vitenskapelig rang, men det er ikke gjort. Om dette betydelige produktivitetsnivået har vært lavere før gir hans data ikke direkte grunnlag for å drøfte, men annen litteratur om norsk universitetshistorie tyder på at bildet av universitetet som elfenbenstårn er like gammelt som det er uriktig. Igjen tyder Kyviks funn ikke på brudd, men kontinuitet.

Instituttstørrelse – betyr det lite?

På et punkt medfører avhandlingens formål og opplegg at det ikke er helt greit å anlegge et historisk perspektiv på materialet. Det gjelder betydningen av insti-

tuttstørrelse. Kyvik viser at sammenhengen mellom instituttstørrelse og individuell produktivitet er svak. Et slikt negativt funn kan sikkert være av atskillig nytte som reservasjon overfor en for rastløs sammenslagningsiver.

Men det er ikke helt klart hva han har funnet ut. For det første er selve begrepsbruken noe tvilsom, idet man har så mange slags enheter som kalles «institutter»: kanskje bør denne betegnelsen reserveres for de minste enheter som gis rimelig autonomi ved stillingsbesettelse. Det er noe ganske forskjellig fra en rent formell bruk av ordet. For det andre må vi huske på at det tar en viss tid før sammenslåtte institutter opplever de påståtte gode virkninger: de større instituttene er slått sammen på svært ulike tidspunkter, og noen av dem var kanskje store alt før sammenslåingen. For det tredje består miljøet av mennesker, som kan være valgt ut på ulike vis. Et stort institutt gjør nepotisme mindre lett å praktisere, og øker dessuten muligheten for å fange opp talenter når de kommer, fordi små institutter har mye lengre intervaller mellom de øyeblikk åpninger finnes. Kyviks negative funn behøver derfor ikke bety annet enn at sammenslagningen ikke har fått anledning til å virke.

Forfallet ved universitet – finnes det?

Selv om dette perspektivet ikke er det Kyvik har valgt ved fremstillingen av sitt materiale, synes jeg at hans funn – av og til kombinert med hva vi ellers vet fra studier og rapporter – tyder på at universitetet har betydelige evner til å holde fast på sine grunnorienteringer. Bildet av en relativt robust institusjon atskiller seg noe fra bildet av en institusjon i forfall, som må strammes opp av sterke personligheter. Det atskiller seg også fra en bekymret og nostalgisk visjon av universitetet som overveldet av irrelevante oppgaver og marginale formål.

Det gir derimot støtte til en langt mere udramatisk oppfatning av et universitet som «tåler alt, utholder alt og tar alt i beste mening», som det står i første Korinterbrev, for deretter diskret å leve sitt eget liv, relativt avskjermet fra gode politiske hensikter og enda bedre administrative planer.

Ulf Torgersen er forsker ved Institutt for anvendt sosialvitenskaplig forskning.

Forts. fra s. 15

evaluering som styringsinstrument underveis i en programprosess. Det må få konsekvenser for hva en kan forvente seg av evalueringene og bruken av evalueringsrapportene.

I mangel av evalueringskriterier

Tradisjonell programevaluering stiller strenge krav til evalueringsobjektet: Klare, stabile mål som kan benyttes som målestokker for vurdering av resultatene, samt synlige og målbare resultater som utvetydig lar seg tilbakeføre til den aktuelle innsatsen. Mål for sammensatte investeringer med langt tidsperspektiv kan sjelden formuleres klart. Vår studie av innsatsområdene viser at målformuleringene for de fleste områdene stort sett er særdeles vage – de kan kun i begrenset grad fungere som evalueringskriterier. Hva skal en forstå med målformuleringer som «bidra til økt rekruttering, internasjonalisering, netverkssammenheng» etc.? Slike knipper med honnørord trenger ikke være dysfunksjonelle som rettesnor i programprosessen, men blir problematiske i evalueringssammenheng. I mangel av klare mål må de som evaluerer, selv utarbeide standarder for hva en rimelig kan forvente seg av programmet så langt i prosessen – i motsatt fall kan en ende opp med en vurdering basert på synsing rundt positive og negative effekter av programmet.

Prosessevaluering gir innsikt

Evaluering av resultater innenfor de ulike områdene vil gi begrenset informasjon. Som nødvendig supplement foreslår vi prosessevalueringer av alle innsatsområdene. Prosessevalueringen skal kaste lys over forutsetningene som det aktuelle programmet sprang ut av, sentrale beslutninger underveis i programmet, organisering og reorganiseringstiltak, finansieringsmåte – generelt alle bevisste eller uintenderte tiltak for å styre innsatsområdet i en viss retning. Slik kan en skaffe til veie kunnskap om hvilke mekanismer som utløses i programprosessen – hvordan trekk ved organisasjon, finansiering og andre rammebetingelser påvirker programmenes innhold og resultater. Slike evalueringer vil først og fremst frambringe informasjon om innsatsområder som forskningspolitisk virkemiddel.

Begrens evalueringsaktivitetene

Profesjonelle evalueringer er dyre og tidkrevende. Når en i tillegg vet at evalueringer ofte har en tendens til å forbli ubenyttede i arkivene, er det enda større grunn til å vurdere – og begrunne – evalueringstiltakene. De fleste innsatsområdene består av en rekke delprogrammer. Internasjonale erfaringer viser at det kan være vel så fruktbart å evaluere delfelter innenfor et omfattende program som å foreta ressurskrevende studier av hele

innsatsen. Innenfor de fleste innsatsområdene anbefaler vi intensive studier av enkelte delprogram kombinert med en mindre ressurskrevende beskrivelse og vurdering av hele innsatsområdet.

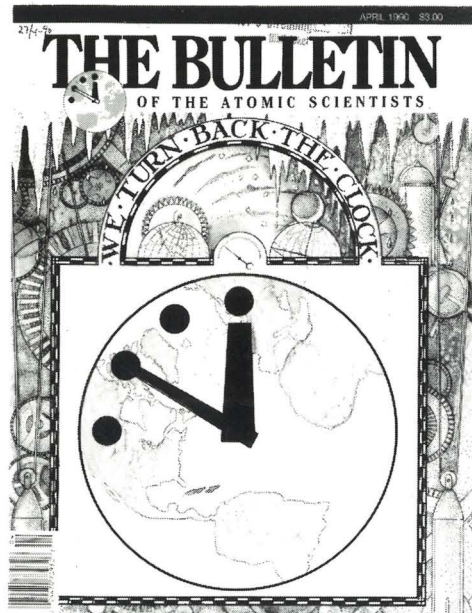
Evaluering som informasjon

Det finnes ingen opplest og vedtatt måte å gjennomføre programevalueringer på. I tillegg til spekteret av evalueringsmetoder, kan en også skille mellom flere grunnleggende perspektiver på slik evaluering. Litteraturen viser imidlertid at det hefter seg betydelige problemer såvel ved de tradisjonelle mål-resultatevalueringene som ved alternative tilnærminger.

En løsning kan være å forbedre evalueringsmetodene. Vi anser det vel så viktig – i større grad – å betrakte evalueringer som det de er – med sine svakheter og sin styrke: En evaluering vil aldri bidra med den hele og fulle sannhet. Den kan i beste fall bli en av flere viktige *informasjonskilder* til den aktuelle forskningsinnsatsen – samt ett av flere styringsinstrumenter i en eventuell videre satsing på feltet.

Artikkelen bygger på: NAVFs utredningsinstitutt, Melding 1990:1: Evalueringssopplegg for hovedinnsatsområdene. En drøfting.

Forfatterne er utredningskonsulenter ved NAVFs utredningsinstitutt.

«Dommedagsuret» stilles tilbake

Det såkalte dommedagsuret, som pryder forsiden til de amerikanske kjernefysikernes tidsskrift *Bulletin of the Atomic Scientists*, ble tirsdag skrudd tilbake fra seks minutter til ti minutter før midnatt. Årsaken er slutten på den kalde krigen, og æren tilkommer i første rekke Mikhail Gorbatsjov, i følge redaksjonen.

Endringen er den 13. siden dommedagsuret ble innført i 1947. Den gang viste det sju minutter på midnatt. I 1952 sto viserne på to minutter før midnatt, etter at USA hadde sprengt sin første hydrogombombe.

Men i 1972 ble den skrudd tilbake til 12 minutter på midnatt, etter at USA og Sovjetunionen hadde undertegnet sin første avtale om langtrekkende atomvåpen, den såkalte SALT-avtalen. Siden krøp viserne nærmere nullpunktet igjen, men i januar 1988 ble den stilt tilbake til seks minutter på midnatt som følge av avtalen om fjerning av alle kjernefysiske mellomdistansvåpen fra Europa. (NTB-Reuter)

The big science headache

Har den store ekspansjonen i Storbritannia innenfor informasjonsteknologi gjennom Alvey-programmet og EFs Esprit-program ført til tilbakegang for den akademiske informatikkforskning (academic computing)? Det hevder professor Darrel Ince i *The Guardian* i en artikkel med tittel «The big science headache» (5.4.90).

Forfatteren hevder at etter egne observasjoner og optellinger er produksjon og vitalitet i denne forskningen gått tilbake de senere år. Han mener at dette skyldes at området nå er blitt «big science» hvor seniorene i faget deltar i en masse planlegging og en rekke møter og Brussel-turer for å sikre underarbeiderne prosjektpenger.

Mindre attraktivt å forske?

Stadig flere forskerstillinger skal fylles i årene framover som følge av pensjonering innenfor den alderspukkelen som har preget forskerpopulasjonen i de fleste vestlige land i de senere år. Velkjent i denne forbindelse er også nedgangen i tallet på 19-åringene. Mer alvorlig er det kanskje at forskningen innenfor naturvitenskap, medisin og teknologi synes å ha mindre appell enn tidligere – interessen for studier og forskerkarriere synes å være avtagende, ifølge en omfattende rapportasje i *New Scientist* (7.4.90).

Ifølge rapportasjen skyldes dette at disse fagene nå står svakere i opinionen (bad image) – og jentene fortsetter å velge seg bort fra disse fag. Svake lønns- og karriereforhold bidrar også til denne utviklingen, ifølge rapportasjen.

Sverige satser – fra teologi til teknologi

Sverige er det land i verden som bruker den største BNP-andel til FoU-satsing, og nå lanseres ytterligere vekst i de offentlige bevilgninger i den nye svenske forskningsproposisjonen. En samlet økning på 1 milliard loves for de neste tre år. Alle områder skal tilgodesees – fra teologi til teknologi. Men prioriteringer behøves også – noe som ikke minst miljøvernforskningen nyter godt av.

I tråd med at Regjeringen primært ser det som statens oppgave å støtte grunnforskning, får universitetene og grunnforskningsrådene brorparten av den foreslåtte økning – særlig til vitenskapelig utstyr og forskerutdanning/stipend.

Systemet med forskningsråd vil Regjeringen «forsterke og bygge ut» – bl.a. for at rådene kan fungere som «kvalitetsbevakere och förnyelseinitiativ». Men Regjeringen ser det også som en viktig evalueringssoppgave å få fram et materiale som kan gi bedre holdepunkter for ressursfordelingen mellom universitetene og forskningsrådene.

Departementer og direktorater støtter og kjøper forskning (sektorforskning) i et meget stort omfang i Sverige. Samtidig har det store omfanget, organisasjonen, prosedyrene og kvaliteten vært atskillig kritisert i de senere år – bl.a. i Riksdagen. I proposisjonen framgår det at Regjeringen ønsker å beholde hovedmønsteret – men to nye sektorforskningsråd introduseres for å møte kritikken – et teknisk-vitenskapelig under Industridepartementet og et sosialvitenskapelig under Sosialdepartementet. Fra før har man et sektorforskningsråd under Jordbruksdepartementet. Majoriteten av medlemmene i disse rådene skal være forskere for å sikre en bedre kvalitetsbedømmelse enn den sektororganene står for.

Den internasjonale dimensjon i forskningen betones sterkt, og ressursene for å realisere utenlandsopphold for dr. studenter og forskere økes. Kontakten med Øst-Europa skal styrkes vesentlig, men aller viktigst synes full svensk deltakelse i EFs rammeprogram å være.

Mer frihet og mindre ressurser i Øst-Europa?

Kommunistenes sterke grep om forskningen i Øst-Europa er i full oppløsning. Også i Sovjet er reformer på gang, og alle steder ser forskerne fram til forandringer, ifølge *Nature* (12.4.90) som bringer en stor rapportasje om forholdene.

En rekke forskningsinstitusjoner – deriblant vitenskapsakademiene – må transformeres og ledere skiftes ut over hele linjen for at forskningen kan gjenvinne sin kredibilitet og prestisje. Enkelte peker også på at de med forbauselse konstaterer at så mange vestlige forskere aksepterte den gamle partiløse garde.

Materielt sett synes utfordringene størst mht. vitenskapelig utstyr, reisebe-

vilgninger og vestlig faglitteratur. (I Praha finnes det to abonnemeter på *Nature*). Men det er ikke opplagt at ressurs tilførselen blir større de første årene. Mange spør om en rekke demokratisk valgte organer vil prioritere forskning framfor mer nærliggende nødvendigheter. Faren for å bli utnyttet fra vest eksisterer også – lave lønninger kan gjøre det fordelaktig for vestlig industri å engasjere øst-europeiske forskere – og mangel på forskningsetiske regler kan bety et fristed for tvilsomme eksperimenter.

Returadresse:
 NAVFs utredningsinstitutt
 Munthesgate 29
 0260 Oslo 2

Studenttallsutviklingen gjennom 40 år

Det er vel kjent at høyere utdanning i Norge har hatt sterk vekst etter 1960. Det kan likevel være grunn til å rekapitulere litt om hvordan tallet på studenter ved norske læresteder har utviklet seg.

Etter krigen vendte studentene tilbake til universitetene igjen, og studenttallet ble derfor temmelig høyt de første etterkrigsåra. Deretter ble antallet redusert til mellom 5 og 6 000, som var omtrent samme nivå som i 1930-åra. I gjenoppbyggingens tid etter krigen var skolegang og studier ikke et høyt prioritert område. På slutten av 1950-tallet ble det i Norge – som i de fleste andre industrialiserte land – en økende opptatthet av utdanningens betydning, og planer ble

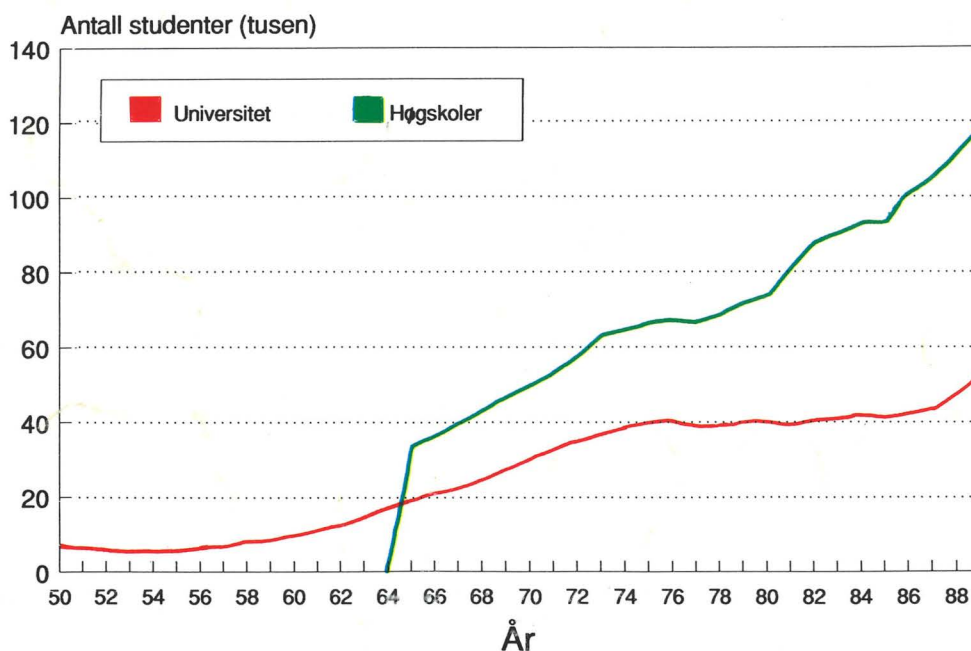
trukket opp for en sterk utbygging av høyere utdanning. Veksten startet rundt 1960. Fram til 1965 ble tallet på universitetsstudenter fordoblet, og til 1975 fire-doblet. Det meste av veksten skjedde ved de allerede etablerte institusjonene, men også nye læresteder ble opprettet.

I 1966 ble så Ottosenkomiteen opprettet. Dens viktigste bidrag var å foreslå en sektor for høyere utdanning utenom universitetene med et mer kortvarig yrkesrettet studietilbud. Distriktshøgskolene ble opprettet, men det meste av veksten skjedde i allerede eksisterende studietilbud; lærerhøgskoler, ingeniørhøgskoler og sykepleierhøgskoler, som etter hvert ble innlemmet i høyere utdanning.

Opprettelsen av alternativer til universitetene synes å ha hatt den ønskede effekten. Veksten ved universitetene flatet ut, og det meste av ekspansjonen skjedde etter 1970 i det nye høyskolesystemet. Fra 1975 til 1986 sto tallet på universitetsstudenter praktisk talt på stedet hvil. Men i de aller siste åra har så studenttallet ved universitetene begynt å vokse igjen.

Tida vil vise om dette bare er et forbigående fenomen forårsaket av høy arbeidsledighet, eller om studenttallet nå vil stabilisere seg på et nytt nivå, ca. 15 000 over det som har vært vanlig etter 1975.

Per Olaf Aamodt

Figuren viser antall studenter ved universiteter og høyskoler 1950–89. Tallene for 1989 er stipulerte.
 Kilde: Statistisk Sentralbyrå. Utdanningsstatistikk.